

Antenne

U.V.

TIJDSCHRIFT VAN DE ANTWERPSE KOEPEL VOOR NATUURSTUDIE - ANKONA

ANTWERPSE KOEPEL VOOR NATUURSTUDIE

JAARGANG 2
NUMMER 2008/2
APRIL – JUNI 2008

Provinciaal Instituut voor Hygiëne

PROVINCIE
ANTWERPEN

Colofon

Wat is ANKONA

De ANTwerpse KOepel voor NATuurstudie (ANKONA) is een samenwerkingsverband tussen het provinciebestuur Antwerpen en éénieder die zich met natuurstudie in de provincie Antwerpen bezighoudt. ANKONA heeft als algemene doelstelling om binnen de provincie Antwerpen het natuurstudiewerk te ondersteunen, in kaart te brengen en door regelmatig overleg er een meerwaarde aan te geven. ANKONA streeft er in het bijzonder naar om een actieve, coördinerende rol te spelen in natuurstudieprojecten die een grotere regio bestrijken (atlas-, monitoringsprojecten). Tot slot wordt er veel belang gehecht aan de basis van de natuurstudie, nl. het verzamelen van gegevens. Hier wordt een hoge mate van standaardisatie en uitwisselbaarheid van die gegevens beoogd.

ANKONA-secretariaat en redactieadres

PIH - Natuurcel
Kronenburgstraat 45, 2000 Antwerpen
Koen Cuypers – ANKONA-coördinator
tel. 03 259 12 75
fax. 03 259 12 37
e-mail: ANKONA@pih.provant.be

ANKONA-mailinglist

E-mail behoort tegenwoordig tot één van de communicatiemiddelen die niet meer weg te denken zijn uit de leefwereld van een groot aantal onder ons. Dus al wie elektronisch op de hoogte wil gehouden worden van de activiteiten, studiedagen, determinatiecursussen georganiseerd door ANKONA en ANTenne alleen elektronisch wil ontvangen, stuurt gewoon een mailtje naar ANKONA@pih.provant.be

Uitgave

ANTenne is een uitgave van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen: Camille Paulus, gouverneur-voorzitter, Ludo Helsen, Jos Geuens, Koen Helsen, Marc Wellens, Inga Verhaert en Bart De Nijn, leden en Danny Toelen, provinciegriffier.

Redactieraad

Peggy Beers, Rop Bosmans, Koen Cuypers, Mieke Hoogewijs en Herlinde Nieuwborg.

Werkten mee aan dit nummer

Michaël Cassaert, Jos Gysels, Ilf Jacobs, Resi Pansaerts, Gert Vankrunkelsven, Wouter Vanreusel, Sofie Verreydt en Bram Vogels

Overname van artikels is alleen toegestaan met bronvermelding.

Foto's op de cover:

Nachtzwaluw © Glenn Vermeersch
Sieralg - *Xanthidium antilopaeum* © Jos Gysels
Hertberg - wandeldreef © John Ceunen

Vormgeving en druk

Albatros Printing
Gedrukt op gerecycleerd papier (Cyclusprint) en met inkt op vegetale basis

Dit nummer is ook te raadplegen op de ANKONA-website:
www.ankona.be of www.provant.be/ankona

verschijningsdatum van volgend nummer (2008/3):
juli 2008

Hebt u een mededeling over een leuke vondst, een activiteit, een publicatie of een vraag naar medewerking van anderen en wil u dat het verschijnt in het volgend nummer van ons tijdschrift 'ANTenne'? Dat kan door uw oproep of tekst vóór 20 mei 2008 door te sturen naar het ANKONA-secretariaat.

oplage

1 000 exemplaren

Verantwoordelijke uitgever

Danny Toelen, provinciegriffier, Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

ANKONA-nieuws

Verslag van het debat op 9 februari: 'Laagdrempelige inventarisatiecampagnes, zijn ze (wetenschappelijk) zinvol?'

Tijdens de ANKONA-ontmoetingsdag van 9 februari jl werd in de namiddag een debat georganiseerd met als thema 'Laagdrempelige inventarisatiecampagnes, zijn ze (wetenschappelijk) zinvol?'. In het panel zaten volgende deelnemers: Dominique Verbelen (Hylawerkgroep), Wouter Vanreusel (Natuurpunt Studie), Anny Anselin (Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek-INBO), Theo Garrevoet (Vlaamse Vereniging voor Entomologie-VVE) en prof. Hans Van Dyck (Universiteit Louvain-la-Neuve, UCL). Moderator was em. prof. dr. Rudi baron Verheyen, ere Rector-Voorzitter UA.

Figuur 1: Panelleden (van links naar rechts) Anny Anselin, Theo Garrevoet, Rudi Verheyen, Hans Van Dyck, Dominique Verbelen en Wouter Vanreusel

Voorafgaandelijk aan het debat werden een aantal laagdrempelige acties aan het publiek voorgesteld:

- 'Gewriemel zonder piemel' en 'Paddenoverzetacties' (Dominique Verbelen, Hyla-werkgroep)
- 'de Natuurkalender' en 'de Tuinvlindertelling' in augustus (Wouter Vanreusel, Natuurpunt)
- 'Vogels voeren en beloeren-telweekend' in het voorjaar (Wim Van den Bossche, Natuurpunt)

Het publiek kon op voorhand schriftelijke vragen indienen en die werden dan ook uitvoerig beantwoord.

Laagdrempelige campagnes, zoals de 'paddenoverzetactie', hebben volgens de Hyla-werkgroep van Natuurpunt hun nut reeds bewezen. Uit tellingen van de padden is men immers te weten gekomen dat de paddentrek door de warmere winters steeds vroeger aanvangt, maar weer onderbroken wordt bij vorstperiodes. Het gevolg is dat de padden vroeger hun vetreserves aanspreken, wat zeer nadelig is als het voortplantingseizoen start.

Natuurpunt organiseerde in het weekend van 2 en 3 februari hun jaarlijkse vogeltelling onder het motto 'Vogels voeren en beloeven'. Alle leden werden uitgenodigd om tuinvogels rond de voedertafel te observeren en te tellen. Het is zeer nuttig om ook gegevens te verzamelen van 'gewone' veel voorkomende soorten zoals huismus en koolmees. De gegevens worden door Natuurpunt verwerkt en vergeleken met tellingen van vorige jaren.

Figuur 2: Wim Van den Bossche van Natuurpunt licht de campagne 'Vogels voeren en beloeven' toe op de 11de editie van ANKONA-onmoetingsdag

Natuurpunt stimuleert indirect met deze actie het bijvoederen in de winter. Kan het niet nadelig zijn voor de vogels als de mensen te lang blijven voederen, wou iemand uit de zaal weten? Het is inderdaad nodig om te stoppen met voederen als er jongen zijn. Het risico bestaat natuurlijk dat er te veel en te lang wordt bijgevoerd. Maar toch wegen de nadelen niet op tegen de voordelen: van huis- en ringmus en Turkse tortel is het voordeel van het voederen al aangetoond. Als er meer insecten komen, dan schakelen de meeste vogels ook uit zichzelf over. De voedertafel werd er bij betrokken om het telwerk wat te standaardiseren. Het spreekt voor zich dat het een nuttig onderzoek zou zijn om de effecten van het bijvoederen eens onder de loep te nemen.

In augustus wordt door Natuurpunt een gelijkaardige laagdrempelige vlindertelling gehouden. Iedereen is overtuigd van het sensibiliserend effect van zo'n telling, maar heeft dit ook enig wetenschappelijk nut? Met deze vraag zaten duidelijk enkele toehoorders in de zaal. Stel dat je verschillende vlinderstruiken hebt aangeplant in je tuin, dan zal dat natuurlijk zorgen voor een succesrijke telling!

Natuurpunt is overtuigd dat deze acties de betrokkenheid van de mensen en ook van de kinderen vergroot. Uiteraard zullen een aantal waarnemingen niet correct zijn, maar dit risico kan je verminderen door goed herkenbare soorten te gebruiken. Het positief effect ligt in het groot aantal waarnemingen. Stel dat op 5.000 waarnemingen 2% verkeerd is, dan heb je toch 4.900 juiste waarnemingen, wat een groot aantal is. Een extreme waarneming (bv. een zeer zeldzame soort), wordt ook steeds nagetrokken. Bij het doorsturen en verwerken van de gegevens door het INBO, wordt steeds benadrukt dat het om tellingen door de gezinnen gaat.

Een boeiende vraag was ook de volgende: 'Kunnen tellingen van laagdrempelige campagnes gebruikt worden voor vlinder- en vogelatlassen?'

Dat zou inderdaad zeer waardevol zijn. Bij deze campagnes wordt immers naar de 'gewone soorten' gekeken. Vrijwillige onderzoekers in werkgroepen vinden de Rode Lijstsoorten gewoonlijk het 'interessantst'. Daar bestaat dan ook veel informatie over. Maar

in de atlas zouden ook gegevens moeten komen waaruit blijkt dat wijdverspreide soorten, zoals de huismus, achteruitgaan. De huidige atlassen geven dat niet weer. Om dat in te geven in de atlassen is echter een andere methodiek vereist.

Vlinderwaarnemingen die door vrijwilligers maandelijks worden herhaald, kunnen zeker helpen bij de opmaak van de vlinderatlas.

Een heel andere soort vraag ging over de 'zin of onzin van het uitzetten van dieren'. Dit was blijkbaar een delicaat onderwerp. Alle goede bedoelingen ten spijt, het uitzetten van diersoorten is in het verleden vaak slecht afgelopen. Het is onmogelijk om de overlevingskansen en het effect van de nieuwe diersoort op de reeds aanwezige soorten ten volle in te schatten op voorhand. De leden van het debat waren het er volmondig over eens dat met het uitzetten van soorten uiterst omzichtig moet worden omgesprongen. Een nieuwe soort uitzetten kan echt niet. Het effect is onvoorspelbaar en de monitoring in het gebied wordt grondig verstoord. Een herintroductie daarentegen kan nog wél enigszins te verantwoorden zijn, op voorwaarde dat dit goed wetenschappelijk onderbouwd is.

In de campagne 'Kijk, een kikker' (georganiseerd door de Hylawerkgroep), wordt gevraagd of de mensen de amfibie in hun vijver zelf hebben uitgezet of niet. In 10% van de gevallen werd daar 'ja' op geantwoord. Het is wel nuttig om dit te weten, zo kan je de mensen ook gericht informeren over de risico's ervan.

Iemand uit de zaal vroeg of er ergens een laagdrempelig forum bestaat waarop resultaten van waarnemingen kunnen doorgegeven worden, in periodes buiten de tellingen van Natuurpunt. Prof. Van Dyck stond heel sceptisch tegenover het nut van zo'n forum. 'Meten is weten', maar dit betekent nog niet automatisch 'Hoe meer gegevens ingezameld, hoe meer we weten!'. Wetenschap werkt niet op die manier, je mag niet zomaar ad random beginnen verzamelen. Je moet steeds beginnen vanuit een bepaalde hypothese. Er is zeker nog werk aan de winkel voor verenigingen zoals CVN en Natuurpunt Educatie om natuurliefhebbers te laten doorstromen naar een hoger niveau van monitoring. Wetenschappers van het INBO en de universiteiten en ook ambtenaren van natuurdiensten kunnen daarin een actieve rol spelen door monitoringsmethodieken aan te bieden. Hoe eenvoudiger een methode is, hoe meer vrijwilligers er zullen deelnemen.

Anny Anselin van het INBO en Dominique Verbelen van Natuur-

punt onderstreepten toch het belang van laagdrempelige waarnemingen. Elke waarneming is op zich positief, we moeten dit aanmoedigen. Hoe talrijker de waarnemingen zijn, hoe waardevoller. En dit onderzoek is bovendien gratis en voor niks!

Heel simpel is bijvoorbeeld het noteren van af- of aanwezigheid van bepaalde soorten in woongebied. Dit gebied wordt immers vrijwel nooit door professionelen onderzocht. Maar in andere gebieden kan men gemakkelijk te weten komen of een soort in aantal stijgt of daalt. Het is niet per definitie positief dat een soort erop vooruit gaat, denk maar aan de processierups! Daarna is het de taak van specialisten om verder de oorzaak te onderzoeken en de samenhang met andere waarnemingen. Waarnemingen die op het eerste zicht erg onsamenhangend zijn, kunnen naderhand soms heel betekenisvol zijn.

Prof. Van Dyck gaf nog als gouden raad mee dat als je een enquête organiseert, het van belang is goed op voorhand de manier van verwerking vast te leggen: niet te weinig, maar zeker ook niet te véél informatie opvragen is de boodschap.

Anders dan in de meeste enquêtes zou men ook eens kunnen informeren naar het sociaal profiel van de deelnemers. Zijn het enkel doorwinterde natuurkenners, of zijn er ook nieuwkomers bij? Hoe kunnen we jongeren betrekken? Dit is een belangrijke taak van de natuurverenigingen: sensibiliseren en enthousiasmeren!

Worden gegevens uit onderzoek dat gebeurd is in het kader van een eindwerk voor de opleiding 'Natuurgids' opgenomen in de databanken van het INBO?

Dit gebeurt nog veel te weinig. Nochtans zit hier veel waardevol materiaal.

Natuurgidsen die reeds in de praktijk staan zouden dit steeds moeten herhalen: als je interessante gegevens hebt over een bepaald natuurgebied, geef die dan door aan de conservator! Die weet wel waar hij ermee terecht kan.

Verder werd gevraagd hoe onderzoek van vrijwilligers kan georganiseerd worden om een bepaald type natuurbeheer te verantwoorden. Wat zijn daarbij goede onderzoeksvragen en methoden?

Dit was blijkbaar een vraag die best gericht kan worden aan de universiteiten. Er kunnen immers nog heel wat achterliggende processen aan de gang zijn onafhankelijk van bepaalde natuur-ingrepen. Denken we maar aan het cyclisch patroon van toename en afname van bepaalde insectensoorten.

Conclusies van de moderator:

Laagdrempelige campagnes zijn zeker zinvol. Iedereen is overtuigd van het groot sensibiliserend effect. Of ze ook wetenschappelijk zinvol zijn, hangt veel af van de gebruikte methodiek. Aangeraden wordt de onderzoeksvraag zeer eenvoudig te houden en te werken met gemakkelijk herkenbare soorten. De sterkte ligt in het groot aantal waarnemingen, meestal van veelvoorkomende soorten in woongebied. Deze vormen een perfecte aanvulling op de waarnemingen van minder algemene en zeldzamere soorten in natuur- en bosgebied door specialisten.

Maar we moeten niet enkel gegevens verzamelen, we moeten er ook iets mee doen! Dit was alvast een oproep aan het INBO, natuurdiensten in de openbare sector en de universiteiten, om goede methodieken te ontwikkelen en om de verwerkte gegevens beter te communiceren (eventueel via een persattaché).

Naast laagdrempelige acties blijft uiteraard het meer gespecialiseerde werk uiterst nuttig, want zoals de gedeputeerde het in zijn inleiding zei: slechts 9% van de soorten zijn reeds goed gedocumenteerd.

Ieders werk is dus zinvol. Het is alleen een kwestie van alle waarnemingen in goede banen te leiden, te structureren en te communiceren, maar vooral ook van te enthousiasmeren en te participeren!

Het verslag van het debat en ook alle andere presentaties kunnen bekeken worden op onze website www.ankona.be (onder de rubriek 'ontmoetingsdagen').

Reserveer alvast zaterdag 14 februari 2009 in je agenda want dan heeft de 12de editie van de ontmoetingsdag plaats.

Infoavond op 21 april in Mol over provinciale prioritaire soorten, de provinciale campagne 'Countdown 2010' en klimaatverandering (in het Ecocentrum 'De Goren')

Wens je als vrijwilliger rond natuurstudie meer te weten te komen over de provinciale 'Countdown 2010'-campagne of wens je je beter te informeren over de effecten van het klimaat op onze flora en fauna, dan ben je van harte welkom op deze infoavond in het Ecocentrum De Goren (Postelsessesteenweg 71, Mol).

Programma:

- 19u30 - 20u15: twee (parallel) natuurdocumentaires: over het Buitengoor te Mol en over de keizerlibel
  - 20u15 - 20u45: Provinciale prioritaire soorten en 'Countdown 2010'-campagne (Mieke Hoogewijs, provincie Antwerpen)
- (Pauze)
- 21u00 - 21u45: Effecten van klimaatsverandering op fauna en flora (Luc De Bruyn, INBO)

Deze avond is gratis, maar bij deelname graag een seintje aan het ANKONA-secretariaat. (e-mail: ankona@pih.provant.be, tel. 03 259 12 75)

Meer info vind je op onze website www.ankona.be (de rubriek 'kalender')

Voor meer info over 'Countdown 2010' kan je terecht op de volgende websites www.countdown2010.net, www.countdown2010.nl, www.countdown2010.be

Actualiteit

Het Provinciaal Groendomein 'Hertberg' - het donkergroene hart van Domein de Merode

Michaël Cassaert, docent Katholieke Hogeschool Kempen, e- mail: michael.cassaert@khk.be

Sofie Verreydt, docent Katholieke Hogeschool Kempen, e- mail: sofie.verreydt@khk.be

Gert Vankrunkelsven, ex-student van het departement Agro- en biotechniek (2006), huidige student van het departement Industriële en biowetenschappen (2008) van de Katholieke Hogeschool Kempen

Op 29 februari 2004 doet Prins Baudouin de Merode afstand van 1330 ha bossen gelegen tussen Westerlo en Averbode en de VLM wordt tijdelijke eigenaar van dit immens groengebied. De Provincie Antwerpen (Provinciale Groendomeinen Regio Kempen), die sinds de jaren '80 van vorige eeuw de wegen huurde van de eigenaar, koopt in 2006 het domein Hertberg aan. Het maakt deel uit van de Merodebossen. Met zijn 236 ha is dit meteen het grootste provinciaal groendomein.

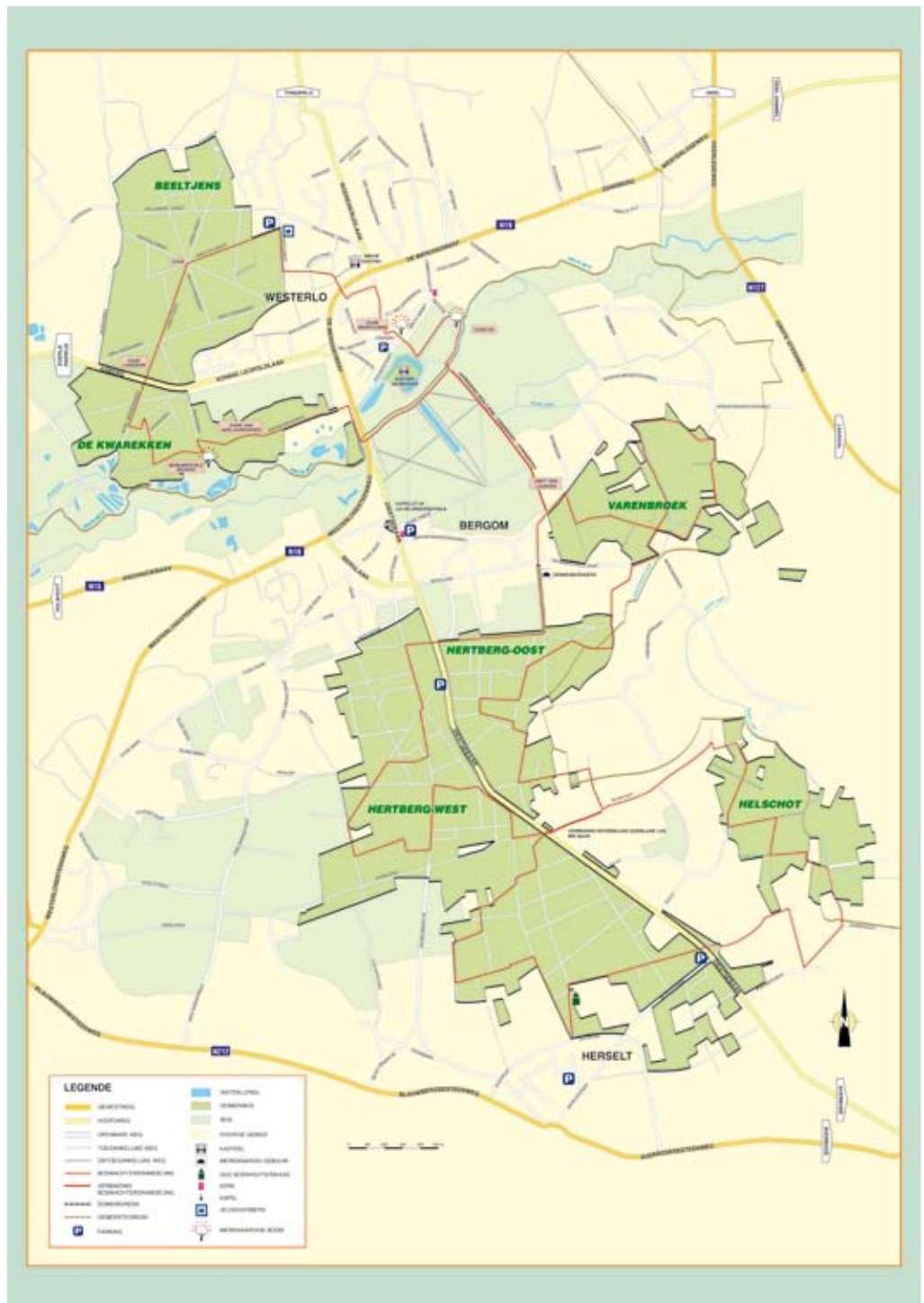
Van 1 mei tot 1 juni 2008 wordt een openbaar onderzoek georganiseerd over het uitgebreid bosbeheerplan (UBBP) voor een aantal bossen gelegen te Westerlo, Herselt en Laakdal. Het bosbeheerplan wordt opge maakt in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) en i.s.m. de Provincie Antwerpen, Kempens Landschap vzw en de gemeente Westerlo.

Een situering van Hertberg te Herselt met zijn knelpunten en potenties...

Een groen schilderij, blauw ingekaderd

Het gebied Hertberg (figuur 1) ligt centraal in het domein de Merode.

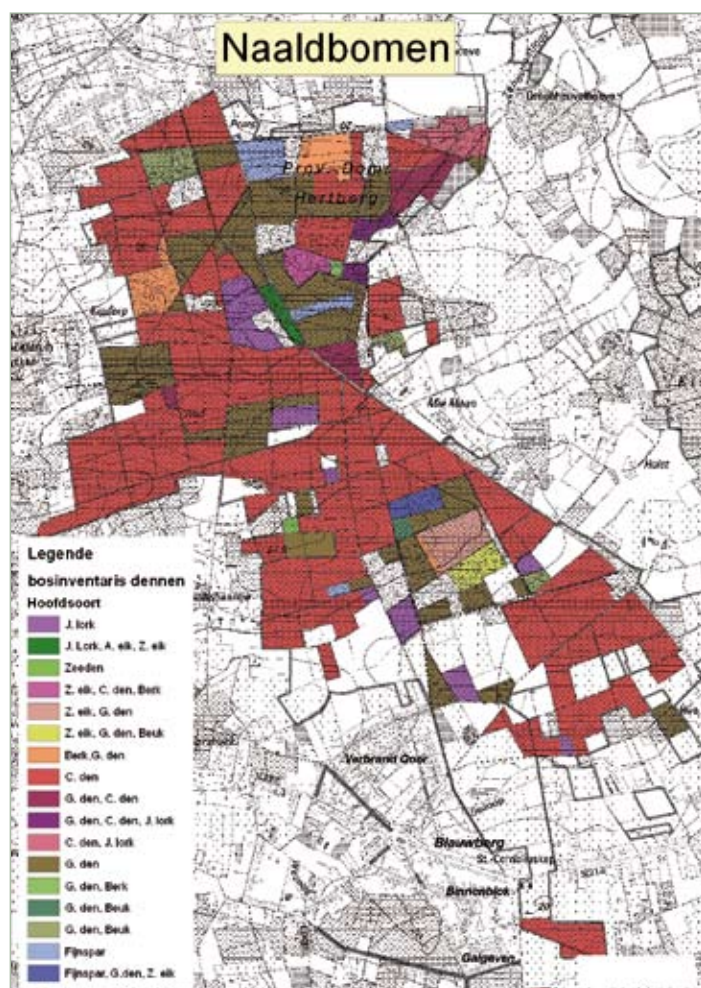
Figuur 1: Situering van het gebied Hertberg in het Domein van de Merode (provincie Antwerpen)
© Agentschap voor Natuur en Bos (ANB)

Even ten oosten van Hertberg ligt het bosreservaat Helschot. In het noordoosten sluit Hertberg nauw aan bij Witbergen/ Varenbroek en Varendonk. Ten noorden van Hertberg liggen de Beeltjens en de Kwarekken. In het zuiden wordt Hertberg door landbouwgebied gescheiden van Averbodebos en -heide. Hertberg en Averbodebos en -heide zijn twee belangrijke infiltratiegebieden voor respectievelijk de Netevallei in het noorden en de Demervallei in het zuiden. Hertberg-Oost en Hertberg-West worden van elkaar gescheiden door de Diestsebaan. In het zuiden wordt het gebied afgesneden van Averbodebos door de Averbodese steenweg. Zuidelijk liggen vele landbouwpercelen (maïsakkers en ingezaaide raaigraslanden) die ook weer voor versnippering zorgen.

Steenheuvels en zandruggen

Hertberg ligt op de overgang van Kempen en Hageland. Heuvels zoals de noordelijk gelegen Hertberg (34 m) en de meer zuidelijk gelegen Steenheuvels (27 m) zijn getuigen van de Diestiaanzee die in een ver verleden tot in deze contreien reikte. Plaatselijk vindt men opgestoven dekzanden terug in de vorm van landuinen. De variatie aan voorkomende bodemtypes is dan ook erg groot. Opmerkelijk is het klei- zandsubstraat dat doorheen het

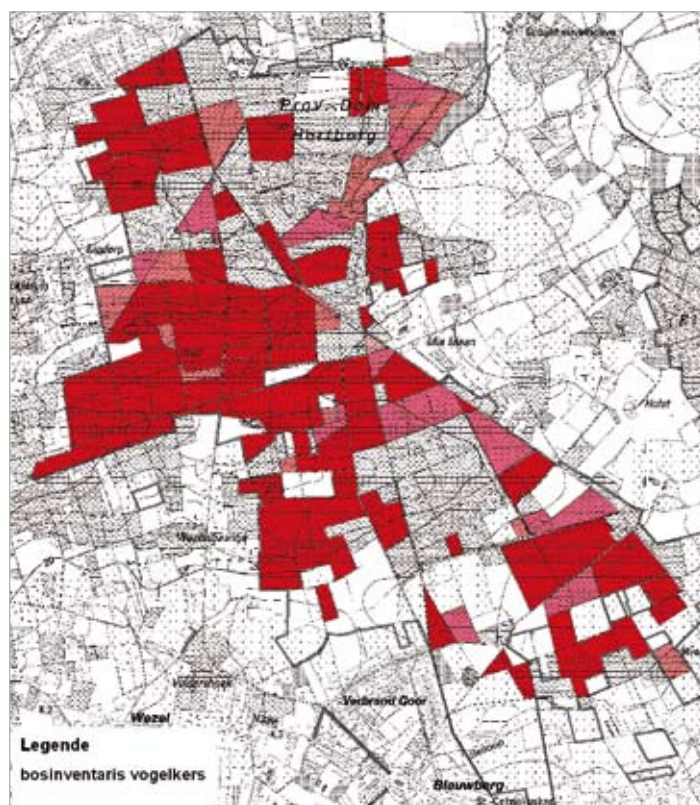
Figuur 2: Bosinventaris van de dennen van domein Hertberg (Vankrunkelsven G., 2006).

(J. lork = Japanse lork; Z. eik = zomereik; G. den = grove den; C. den = Corsicaanse den)

gebied vaak op een geringe diepte voorkomt. Plaatselijk zorgt dit substraat voor een verminderde permeabiliteit (waterdoorlaatbaarheid) van de bodem. We merken op dat op verschillende plaatsen de bodem sterk verstoord is door bodembewerking voorafgaande aan aanplantingen.

Akkers met bomen

Hertberg bestaat ondanks de grote variatie aan bodemtypes voor meer dan 80 % uit homogene bestanden van gelijkjarige naaldboomaanplantingen, voornamelijk Corsicaanse den (zie figuur 2).

Figuur 3: Aanwezigheid van Amerikaanse vogelkers op het domein (Vankrunkelsven G., 2006)

Uniek is het feit dat het gebied reeds bebost was ten tijde van Ferraris (ca. 1770). Vermoedelijk ging het toen voornamelijk om aanplanting van fijnspar. De bestanden waren minder groot dan momenteel en er stond nog veel heide tussen de verschillende bestanden. Vanaf de 19de eeuw werd er, gestimuleerd door de grote vraag naar stuthout voor de mijnen, gestart met de grootschalige naaldboomaanplantingen zoals we ze nu kennen. Bijna alle bestanden hebben in de boomlaag Corsicaanse den. Op de nattere percelen neemt grove den zijn plaats in. De percelen met Corsicaanse den hebben er omwille van een samenspel van factoren zoals lichtgebrek en verzuring een arme onderetage. In de 'oudere' bestanden (> 20 jaar) vinden we in de onderetage zeer veel Amerikaanse vogelkers (zie figuur 3) en opslag van Amerikaanse eik terug. Intussen werd reeds gestart met een grootschalige bestrijding van deze agressieve exoten.

Momenteel worden de Amerikaanse eik en de Amerikaanse vogelkers bestreden in het noordelijke deel van het domein, in het kader van een gefaseerde bestrijding die uiteindelijk het hele domein zal omvatten. Langs de bosranden duikt tamme kastanje mee op met voorgenoemde soorten. Inheemse soorten zoals wilde lijsterbes, sporkehout, berk en eik vinden we in de struiklaag eerder sporadisch terug.

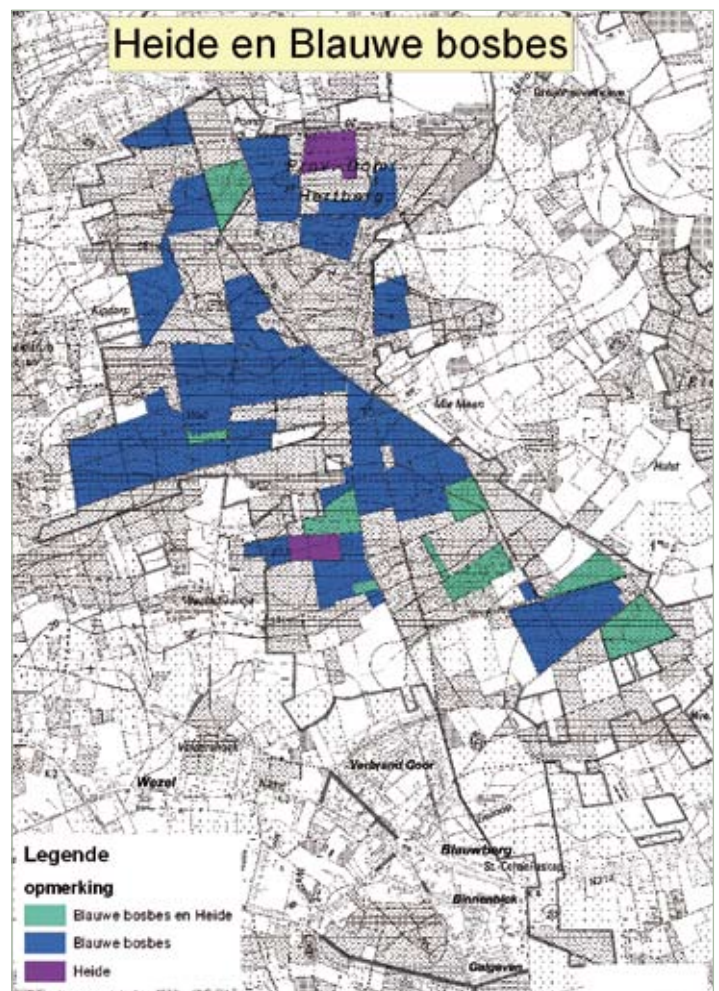
Dreven als recreatiegeleider?

In het domein Hertberg zijn voornamelijk in de 19de eeuw vele bomerijen aangeplant. Doordat het bos jarenlang als productiebos beheerd is, zijn sommige dreven niet onderhouden en langzaam opgegaan in het bos. In het najaar van 2005 werden in opdracht van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) onder andere dreven geïnventariseerd (Vankrunkelsven G., 2006). Sommige dreven bleken nog helemaal intact te zijn. Op andere plaatsen zijn de bomerijen niet meer volledig. Het gebied is bekend om zijn mooie beukendreven maar ook dreven van Amerikaanse eik en linde komen voor. Omwille van de aantrekkingskracht van dreven voor recreanten zijn alle dreven opgenomen in de recreatieve infrastructuur. Vastgesteld werd wel dat omwille van bodemgesteldheid en slordige exploitatie veel wegen er extreem nat bijlagen.

Licht in de duisternis

Bij voorgenoemde inventaris werd er veel aandacht besteed aan een aantal specifieke soorten: naast blauwe bosbes (figuur 4) is er onder andere ook gezocht naar heiderelicten met struikheide.

Blauwe bosbes is een dwergstruik die over het algemeen groeit in lichte loof- en naaldbossen. In de leemstreek is blauwe bosbes enigszins gebonden aan oud bos. Dit is niet helemaal waar in de Kempen. In zomereiken-berkenbossen en wintereiken-beukenbossen wijzen uitgestrekte stukken met bosbesvegetaties echter wel op een eerder lange bosgeschiedenis. De hoogte van de struikjes kan een indicatie geven over het bostype wat op een bepaalde plaats thuishoort. Plantjes met een hoogte van gemiddeld 50 cm en meer wijzen als potentieel natuurlijke vegetatie op wintereiken-beukenbossen. Kleine plantjes van 10 cm en minder wijzen eerder op zomereiken-berkenbossen. Over bijna de helft van de geïnventariseerde percelen in Hertberg kwam blauwe bosbes vrij abundant voor. Vermits Hertberg grotendeels uit een aanplant bestaat, zijn er weinig locaties waar de theoretische potentieel natuurlijke vegetatie kan teruggevonden worden. Op basis van het bodemtype en de gevonden indicatorsoorten kan op heel wat plaatsen bij natuurlijke vegetatieontwikkeling op termijn een eerder snelle overgang van het bostype zomereiken-berkenbos naar het wintereiken-beukenbos verwacht worden. In heel het gebied worden zaailingen van beuk teruggevonden. Vermoedelijk is dit zaad afkomstig van de aangelegde beukendreven in het domein. Vermits zomereik slechts zeer sporadisch terug te vinden is in de bosinventaris zal bosvorming voor een stuk moeten gebeuren door aanplant.

Figuur 4: Aanwezigheid van blauwe bosbes en heide in het domein (Vankrunkelsven G., 2006)

Struikheide werd in veel mindere mate teruggevonden in de percelen. Struikheide is een uitermate lichtminnende soort en krijgt weinig kansen in de dichte dennenbestanden van Hertberg. Langs bospaden en vooral in open plekken komt wel struikheide voor. In het kader van het uitgebreid bosbeheerplan zal in de toekomst het areaal aan open plekken gevoelig uitgebreid worden door uitbreiding van bestaande of creatie van nieuwe open plekken. Voornamelijk op de open plaatsen met heiderelicten is de kans op herstel van struikheidevegetatie erg groot. Locaties die een belangrijke rol vervullen naar infiltratie hebben de voorkeur voor heideherstel omwille van de belangrijke landschapsecologische relatie met de lager gelegen kwelgebieden (Kwarekken). Momenteel kan slechts zeer weinig water de bodem infiltreren vermits aanplantingen van Corsicaanse den een zeer lage 'nuttige neerslag' hebben in vergelijking met struikheidevegetatie. In dennenaanplantingen gaat de verdamping in de herfst- en winterperiode ononderbroken door.

Blauwe parels

In en rond het domein zijn nog 4 vennen terug te vinden: de Kwacht, de Witput, de Rode Vis en de verder naar het noorden gelegen plas. De Kwacht en de Witput werden aangekocht

door Kempens Landschap vzw. Enkel de Witput draagt permanent water. De Kwacht en de Rode Vis zijn momenteel erg verstoorde vennen met een typische verstoringsvegetatie (heel grote abundantie van pitrus in en rond de Kwacht). De Witput wordt gebruikt als visvijver en is aan het verlanden. De meest noordelijke 'plas' is volledig ontwaterd en aangeplant met grove den-nen op rabatten. De waarde van dergelijke (potentiële) vennen kan niet genoeg benadrukt worden in een uitgestrekte dennenaanplanting als Hertberg.

Toekomstvisie - verder natuuronderzoek ?

Na het openbaar onderzoek (van 1 mei tot 1 juni 2008) van het bos-beheerplan worden de opmerkingen verwerkt en wordt het definitief rap-port voor de komende 20 jaren als leidraad gehanteerd. In het ontwerp van uitgebreid bosbeheerplan (UBBP) worden voor Hertberg meerdere functies voorzien buiten de houtproductie. Dit UBBP beschrijft dan ook de visie en de te nemen maatregelen die het provinciebestuur op sociaal-recreatief, ecologisch en economisch vlak beoogt voor een periode van 20 jaar. Zoals zal blijken uit het beheerplan is dit geen gemakkelijke even-wichtsoefening. Er is dan ook een uitgebreide inventarisatie en uitgebreid overleg met alle betrokken instanties en belangengroepen voorafgegaan aan het uitschrijven van het ontwerpbeheerplan. Van deze gelegenheid maken we gebruik om verder inventarisatie-onderzoek aan te moedigen, zeker wat betreft faunagegevens, omdat hier nog heel wat 'witte vlekken' (of 'zwarte gaten') aanwezig zijn.

Literatuur

Vankrunkelsven Gert, 2006. 'Hertberg: Inrichtingsvisie van een deelgebied van het domein de Merode', departement Agro- en biotechniek, Katholieke Hogeschool Kempen. Eindwerk. (meer info zie website: www.khk.be)

Figuur 5: Wandeldreef in Hertberg
© John Ceunen

Geïnteresseerd in boswandelingen in het gebied? Of eerder in een familiehappening?

Boswandelingen

Er is een sfeervolle zomerse avondwandeling onder begeleiding van de domeinwachter voorzien op 14 juni 2008 (zaterdagavond) om 19u00.

Wil je de voorraadkamers van het herfstbos ontdekken dan kan dat op 28 september 2008 (zondagnamiddag) om 14u00. Samenkomst ter hoogte van Diestsebaan 28, 2230 Herselt (aan parking van taverne Mie Maan).

Meer info:

John Ceunen, provinciale domeinwachter Hertberg, GSM 0473 75 08 71, e-mail: john.ceunen@groenkempen.provant.be

Wandelknooppuntennetwerk

Omdat de natuurdomeinen Beeltjens en Kwarekken vooral als wandelgebied een grote waarde hebben, werd er op initiatief van Kempens Landschap vzw en met participatie van de Provincie Antwerpen, het Agentschap voor Natuur en Bos, de gemeente Westerlo, de Vlaamse Landmaatschappij en Toerisme Provincie Antwerpen een wandelknooppuntennetwerk uitgetekend. Fase 1 van het wandelnetwerk de Merode dat o.a. de natuurgebieden Hertberg, Helschot en Varenbroek evenals de abdij van Tongerlo omvat wordt financieel mee ondersteund door Toerisme Vlaanderen. De kaart van het wandelnetwerk is gratis verkrijgbaar bij de toeristische infokantoren van Westerlo en Herselt.

De Merode familiehappening

Op zondagnamiddag 18 mei 2008 vindt in de omgeving van de abdij van Averbode een grote openluchthappening plaats die het plattelandproject de Merode in de kijker zet. Vanaf 13u00 kan je er terecht voor o.m. streekmarkt, geleide natuurwandelingen, fietstochten, informatiestands, workshops, ...

Meer info:

Bij Juul Adriaens, projectsecretariaat de Merode, tel. 014 25 83 70, e-mail: info@demerodeonline.be of website: www.demerodeonline.be

Op spinnensafari ...

Op wandel op 18 mei, 25 mei, 8 juni, 22 juni, 14 september, 28 september, 12 oktober en 26 oktober 2008

Dit jaar kan je nog op één van de 8 data 4 verschillende spinnenparcours afleggen in de stad Antwerpen (binnen de Singel). De spinnenwandelingen gebeuren onder begeleiding van deskundigen die actief zijn binnen ASOP of het Antwerps SpinnenOnderzoeksProject (zie ANTenne nr. 2007/1). Deze wandelingen zijn niet bedoeld voor specialisten in het vak maar eerder voor wie meer wil weten over deze 8-potige beestjes.

Voor meer info over deze spinnenwandelingen:

- op de website van het EcoHuis; www.eha.be
- in de activiteitenkalender (middenkatern) van dit ANTenne-nummer

De stad Antwerpen kiest in 2008 'de spin' als soort van het jaar

Van mei tot en met november worden er allerhande activiteiten, wandelingen, workshops en een tentoonstelling georganiseerd rond deze 'soort van het jaar'.

Zo kan je vanaf 11 mei tot 30 november de tentoonstelling 'Spinnen in 't stad' bewonderen in het Ecohuis. Ook kan je er een aantal interessante lezingen over de spin bijwonen. Ze zijn bedoeld voor het brede publiek en zijn bovendien gratis.

- 22 mei (19u30): Arachnofobie en de houding tegenover spinnen door de eeuwen heen
- 5 juni (19u30): De spin. Wie is ze?
- 18 september (19u30): De spinnen van Antwerpen
- 4 oktober 2008 (13u30): Spinnen in de Antwerpse tuinen
- 21 oktober (19u30): Exotische spinnen in Antwerpen
- 20 november (19u30): Spinnen: mythes, bijgeloof en stadslegendes

Meer info:

EcoHuis - Turnhoutsebaan 139, 2140 Borgerhout
tel. 03 217 08 11; e-mail: ecohuis@stad.antwerpen.be
website www.eha.be (waar je het volledige programma kan downloaden)

Recent verschenen: 'Op spinnensafari' van Koen Van Keer

Wens je je toch verder te bekwamen en is de aaibaarheid voor de diertjes ondertussen gestegen, dan kan je uiteraard ook de nodige info vinden in het recent verschenen boek van Koen Van Keer 'Op spinnensafari'.

Koen Van Keer is al vanaf jonge leeftijd gefascineerd door spinnen. Samen met zijn oudere broer houdt hij zelfs een echte spinnenboerderij. Om hun spinnen te voederen, moeten de broers elke dag op vliegenjacht. Als ze ouder worden, wordt de studie van de spinnen professioneler. Koen focust zich op de relatie tussen mens en spin. Hij wordt secretaris van de Belgische Arachnologische Vereniging ARABEL en probeert in die functie de spin beter bekend en geliefd te maken bij een breed publiek.

In 2008 begeleidt hij inhoudelijk het biodiversiteitsproject van de stad Antwerpen 'De spin. Soort van het jaar van de stad'.

'Op spinnensafari' is een handige spinnengids die je alles vertelt over spinnen en hun leefomgeving. Door de foto's, waarop meer dan tachtig spinnensoorten in typische houdingen staan afgebeeld, wordt het een gids die je kunt meenemen in het veld. Elke foto heeft een identificatiefiche met de naam, de familie en de lichaamslengte van de afgebeelde spin. Bij elke soort lees je meer over de levenswijze van de spin, het web dat ze weeft, haar jachtmethode en wat ze precies vangt. Je komt ook meer te weten over waar de spin juist te vinden is en hoe zeldzaam ze is in onze streken. In aparte kadertjes lees je allerlei interessante weetjes over spinnen: eten we echt spinnen op in onze slaap? Vanwaar

komt spinnenangst? Hoe oud wordt een spin? Komt een spin die je buitenzet ook weer naar binnen? Bij welke spinnen ging Spiderman in de leer?

Op speurtocht dus! Je treft zeker een hoop van deze interessante dieren aan.

Het boek 'Op spinnensafari' van Koen Van Keer (Manteau - ISBN 978 90 223 2274 1) is 204 blz. dik en verkrijgbaar voor 15 euro (o.a. bij De Standaardboekhandel).

Europese Spin van het Jaar 2008: de huisspin

(voor België: De grijze huisspin, de gewone huisspin en de grote huisspin)

Iedereen kent ze: de grote donkere harige spinnen die we af en toe in de badkuip of de wasbak vinden. Door hun grootte en het contrast tegen de witte ondergrond, lokken ze bij veel mensen een sterke angstreactie uit. Het zijn de huisspinnen, die nochtans geen enkel gevaar vormen voor de mens. Toch brengt juist de confrontatie met deze spinnensoorten ernstige schade toe aan de relatie tussen mens en spin. Reden temeer, vond de jury, om de huisspin te verkiezen tot 'Europese Spin van het Jaar 2008'. Hiermee wil men extra aandacht geven aan de typische irrationele angst van mensen voor deze achtpotige dieren. De verkiezing van een 'Spin van het Jaar' werd in het leven geroepen om mensen een andere kijk op spinnen te bieden en hopelijk een interesse op te wekken, of er tenminste voor te zorgen dat mensen deze nuttige diertjes beter leren kennen.

Het is al voor de derde keer dat dit initiatief op Europese schaal doorgaat. Die grote oppervlakte zorgde dit jaar voor een probleem. Er zijn immers meerdere soorten huisspinnen en geen enkele ervan blijkt voor te komen in alle deelnemende landen. Daarom heeft de organisatie beslist dat ieder deelnemend land een huisspinsoort mag kiezen die ter plaatse leeft.

De Belgische Arachnologische Vereniging ARABEL is ambitieus en heeft ervoor gekozen om de drie algemeenste huisspinsoorten van ons land aan de bevolking voor te stellen. Tijd voor een voorstelling van de drie "missen": (zie foto's)

(1) de kleinste van de drie soorten, is de grijze huisspin (*Tegenaria domestica*). Gemeten van de kop tot aan de achterkant van het achterlijf (dus de poten niet meegerekend), wordt deze soort tot 10 mm groot. Zoals de naam zegt, is ze meestal grijs van kleur.

(2) de middelste van de drie, maar al van aanzienlijke grootte, is de gewone huisspin (*Tegenaria atrica*). Deze soort is ook vaak te vinden aan de buitenkant van huizen, in tuinhuisjes, tussen houtblokken voor de open haard enz.

(3) de reus onder de Belgische huisspinnen heet niet toevallig de grote huisspin (*Tegenaria parietina*). De poten van een volwassen mannetje kunnen elk wel 7 cm lang worden! Het lichaam blijft echter onder de 18 mm. Hoewel ook buiten te vinden, verkiest deze spin toch de beschutting van garages, kelders of zolders.

(bron: website ARABEL: www.arabel.Ugent.be)

Figuur: Grijze huisspin © B. Goethals, gewone huisspin © R. Louvigny en de grote huisspin © R. Louvigny

Ook recent een 'spinachtige' e-mail ontvangen?

Sinds enkele jaren circuleren via het e-mailverkeer spectaculaire foto's van zogenaamde Afrikaanse giftige spinnen die hier in het land zouden zijn opgedoken en lichamelijke verwondingen zouden aanbrengen, met amputatie van de ledematen tot gevolg. Laat u niet afschrikken door zo'n mails. Dit is volgens ARABEL 'complete onzin' en voor 100 % desinformatie dus ... laat je niet beetnemen door ... die 'flauwe' mailafzenders (of zijn het mailvirussen?).

VRAAG/AANBOD

Wens je je natuurgidsen te verkopen of een occasie-microscoop aan te kopen? Dan is het nu de gelegenheid om je slag thuis te halen ...

Op de website van de Bioruimte (www.ua.ac.be/bioruimte) kan je sinds kort terecht om tweedehandsmateriaal aan te bieden of aan te kopen. Deze digitale tweedehandsmarkt van 'Vraag en Aanbod' biedt je de mogelijkheid om bv. literatuur rond biologie (incl. natuur) aan te kopen maar ook om je veldgidsen, loepes, verrekijkers, ... en zelfs je oude cursussen op de markt te gooien. Het moet natuurlijk binnen realistische grenzen blijven van het interessegebied dat je doorgaans van biologen en wetenschappers mag verwachten ...

Kijk, een kikker! - Doe mee aan de Hyla-actie tijdens het weekend van 17 & 18 mei

Laat weten of er kikkers, padden of salamanders in jouw tuinvijver zitten!

Zeer vroeg in het voorjaar voelen de amfibieën de lente kriebelen. Ze trekken dan naar hun geboorteplek om daar te zorgen voor het nageslacht. Voor je het weet ligt je tuinvijver vol kikkerdril en paddensnoeren.

In het weekend van 17 & 18 mei 2008 organiseert Natuurlpunt het eerste landelijke tuinvijverweekend. Kikkervisjes van gewone pad en bruine kikker wemelen rond deze tijd net onder de waterspiegel, salamandermannetjes maken hun wijfjes volop het hof en bij een fraai zonnetje kwaken groene kikkers de zomer in. Kikkers, padden en salamanders stellen hoge eisen aan hun omgeving. Van zodra er iets fout loopt in het milieu, verdwijnen ze snel. Net omdat het ambassadeurs zijn van kwaliteitsvolle natuur, willen we in kaart brengen hoe het met ze gaat. Want hoe meer we weten, hoe sneller we kunnen ingrijpen. Het gaat immers niet goed met onze amfibieën, net omdat in het Vlaamse landschap heel wat poelen zijn verloederd of verdwenen. Maar misschien kunnen ecologisch ingerichte tuinvijvers de kikkers & co wel door deze moeilijke tijden heen helpen. Laat ons daarom weten wat er in jouw tuinvijvertje leeft en geef je waarnemingen door via de website www.natuurlpunt.be/tuinvijvers.

Figuur: Alpenwassersalamander © Jan van der Voort

Je kan de waarnemingsformulieren ook downloaden van deze website en per post naar Natuurlpunt vzw (Coxiestraat 11, 2800 Mechelen) sturen met de vermelding 'tuinvijvertelling'. Indien je geen internet hebt, kan je gewoon de folder aanvragen bij het secretariaat van Natuurlpunt (tel. 015 29 72 20).

Wens je meer te weten over de aanleg van een amfibieënpool, dan kan je o.m. terecht op de website www.provant.be en de rubriek 'natuur en bos' aanklikken en verder gaan naar 'natuurvriendelijke tuin' waar je de brochure 'Een amfibieënpool in je tuin' kan downloaden (pdf-bestand).

Meer info

info@hylawerkgroep.be of www.natuurlpunt.be/hyla
tel. 015 29 72 20

Enkele handige flora-databanken op het internet

De PLANTCOL-databank (<http://www.plantcol.be>)
(bron: E-zine 'Sapstroom' van het Arboretum Kalmthout)

België heeft een rijke traditie in plantkunde en tuinbouw. Een gebied van iets meer dan 30.000 km² is dicht bezaaid met botanische tuinen, arboreta en private plantencollecties, met elk hun eigen unieke identiteit, profiel en specialisatie. De Vereniging voor Botanische Tuinen en Arboreta nam het initiatief om deze unieke plantenverzamelingen digitaal te ontsluiten en ze wereldwijd beschikbaar te maken via internet.

Het PLANTCOL-project belicht het unieke en de schitterende pracht van de Belgische plantencollecties en presenteert deze informatie aan een wereldpubliek. De collecties bevatten planten met unieke verhalen en planten die bijna volledig uitgestorven of erg bedreigd zijn in de vrije natuur.

Het PLANTCOL-project is een antwoord op een aantal doelstellingen vastgelegd in de wereldwijde strategie voor het behoud van planten (GSPC, Global Strategy for Plant Conservation) als één van de actiedomeinen van de Conventie Biologische Diversiteit (CBD). De partners in dit project ontwikkelden een prototype van een navigatiesysteem voor het uitwisselen van planteninformatie van verschillende databanken in een gemeenschappelijk formaat. Bovendien heeft het project in sterke mate bijgedragen tot het ontwikkelen van het 'digitaal denken', een informatiementaliteit in het dagelijks beheer van collecties. De PLANTCOL-website biedt een gebruiksvriendelijke interface waarmee de bezoeker gegevens van verschillende plantencollecties tegelijkertijd kan raadplegen. Dit initiatief heeft de Belgische ex-situ plantencollecties opengesteld voor het grote publiek en heeft zo de Belgische bijdrage tot het behoud, het onderzoek en het gebruik van planten in educatie aanzienlijk verhoogd.

Plantennamen in de Nederlandse dialecten
(<http://www.meertens.knaw.nl/pland>)
(bron: E-zine 'Studie.flits' van Natuurpunt Studie vzw)

De gewone paardenbloem bijvoorbeeld, krijgt in de verschillende dialecten tientallen verschillende benamingen, de éne nog kleurrijker dan de andere. Daaronder opvallend veel namen met diersoorten erin verwerkt: ezelsoor, ganzenbloem, hondenbloem, horzelbloem, koebloem, konijnenbloem, krabbenbloem, luizenbloem, molsla, paddenbloem, schapenbloem en varkensbloem. Je krijgt zelfs op kaartjes te zien waar welke benaming gebruikt wordt.

Een correcte vertaling van je plantennamen in het Engels, Frans of Duits nodig? (<http://www.kuleuven-kortrijk.be/bioweb/>)

Professor Paul Busselen van de universiteit van Leuven (Campus Kortrijk - KULAK) heeft een interessante plantengids op de website gezet. Handig aan deze site is de meertaligheid. Zo kan je

zeer vlot zoeken op de wetenschappelijke naam maar ook even goed de correcte naamgeving in het Nederlands, Frans, Duits of Engels terugvinden.

Ook interessant zijn de mooie foto's die een echt hulpmiddel kunnen zijn bij jouw determinatie. De foto's kan je gratis gebruiken op voorwaarde dat ze niet gebruikt worden voor commerciële doeleinden. Je dient dan wel altijd bij de foto's hun website te vermelden.

Fauna en flora in habitatrictlijngebieden
(<http://eunis.eea.europa.eu/gis-tool.jsp>)
(bron: E-zine 'VMx-nieuwsbrief van vzw Vlaamse Milieu-Deskundigen- VMD)

Het European Environment Agency (EEA) of het Europees Milieuagentschap heeft via haar website een GIS-tool geactiveerd waarmee het mogelijk is om per regio de habitatrictlijngebieden en het voorkomen van fauna en flora te bekijken. De EEA heeft al deze gebieden geïnventariseerd op kaartmateriaal en op het internet geplaatst. Je kan via deze website van EEA de Europese kaart voldoende uitvergroten (of inzoomen) zodat de gegevens op regionaal niveau te raadplegen zijn.

De reuzenberenklauw (<http://www.giant-alien.dk/index.html>)
(bron: E-zine 'Sapstroom' van het Arboretum Kalmthout)

Wie kent de reuzenberenklauw (*Heracleum mantegazzianum*) niet? Je ziet deze invasieve exoot overal langs autosnelwegen, verlaten industrieterreinen en zelf in woonwijken. Het is een schermbloem met gigantische afmetingen, het is de grootste kruidachtige plant in Europa! Op vele plaatsen in Europa is de reuzenberenklauw een groot probleem, de plant zaait zich ontzettend gemakkelijk uit en is een bedreiging voor de inheemse flora. Een bijkomend probleem is zijn giftigheid: wie ermee in aanraking komt riskeert ernstige brandwonden. Op deze website vind je er meer informatie over en kun je meteen een praktische handleiding voor de bestrijding en controle van deze invasieve plant in pdf-formaat downloaden. Ook een Nederlandstalige versie is beschikbaar (http://www.giant-alien.dk/pdf/Dutch%20manual_web.pdf).

Figuur: Reuzenberenklauw (*Heracleum mantegazzianum*)
© <http://www.kuleuven-kortrijk.be/bioweb>

DE ACTIVITEITENKALENDER

april - juni 2008

Activiteiten mbt natuurstudie in de provincie Antwerpen

Wandelingen, inventarisaties en bijeenkomsten

April

Zondag 20 april
Dag van de Aarde (in het teken van klimaatsverandering)

Meer info: www.dagvandeearde.be
Natuurpunt afdeling Zuidrand Antwerpen
Wandeling in het Fort onder het teken klimaat. Tijdens deze wandeling bekijken we de invloed van deze klimaatveranderingen op bv. vogels, insecten, amfibieën, maar ook op paddenstoelen en mossen. Samenkomst om 14u00 in Fort 7, Legerstraat 40, Wilrijk. Meer info: Nancy Geldhof, GSM 0485 85 13 64.

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied
Lentewandeling in Biezenweiden / Broek Denaeyer. Samenkomst om 14u00 aan ingang Biezenweiden, Stuyvenbergbaan, Heindonk. Meer info: Tom Cammaer, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be
Natuurpunt afdeling Noorderkempen
Wandeling op de Kalmthoutse Heide. Samenkomst om 8u00 op de parking Zuid Verbindingsstraat. Meer info: René Nelen, tel. 03 667 33 83.

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum
Wandeling met als thema 'onze gevleugelde vrienden en hun omgeving'. Samenkomst om 10u00 aan Kasteel Rivierenhof te Deurne. Meer info: Tania Lam-berechts, GSM 0477 96 04 62.

VMPA-afdeling Brecht
Wandeling in de Vraagheide. Samenkomst om 14u00 aan de parking van Kristus Koninginstituut, Bethaniëlei 5, Sint-Job-in't-Goor. Meer info: Leon Wens, tel. 03 663 74 23.

Maandag 21 april
ANKONA
Infoavond over provinciale prioritaire soorten en klimaatsverandering + natuurfilm. Samenkomst om 19u30 in het Ecocentrum 'De Goren', Postelsesteenweg 71, Mol. Meer info en inschrijving: Koen Cuypers, tel. 03 259 12 75, www.ankona.be, e-mail: koen.cuypers@pih.provant.be
Woensdag 23 april
Poelenwerkgroep van Natuurpunt
Fuik plaatsen te Herentals. Meer info: Eric Stoffelen, tel. 03 651 67 64, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be
Donderdag 24 april
Poelenwerkgroep van Natuurpunt
Bemonsteren poel te Herentals. Samenkomst om 10u00 aan de Parking E5-mode, hoek Oudstrijderslaan-Drijveldendstraat. Determinatie waterdiertjes vanaf 13u00 (tot 22 uur) in Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200. Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be
Zaterdag 26 april
VMPA-afdeling Antwerpen Centrum
Wandeling in het Boekenbergpark. Samenkomst om 14u00 aan de parkingang Gouverneur Holvoetlaan in Deurne. Meer info: Jack Van Couteren, GSM 0473 90 07 90.

Natuurpunt afdeling Geel-Meerhout
Vroege vogelwandeling in het Belsbroek. Samenkomst om 6u00 aan de kerk van Geel-Bel. Meer info: Filip Debrabandere, tel. 014 30 43 16, e-mail: Filip_debrabandere@telenet.be
Zondag 27 april
Natuurpunt afdeling Den Bunt
Wandeling in De Gooren. Samenkomst om 9u00 aan de Kerk van Gierle. Meer info: Jan Diels, tel. 014 55 39 71.

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum
Excursie in Fort III te Borsbeek. Samenkomst om 14u00 aan de conciërgewoning binnen Fort III te Borsbeek. Meer info: Jack Van Couteren, tel. 03 321 06 78, GSM 0473 90 07 90.

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling Klein-Brabant
Inventarisatie Spierbroekpolder - Hingene (hok E3=C4-53-41). Samenkomst om 9u00 aan zuiveringsstation te Roddam. Meer info: Ronny Segers, GSM 0477 55 66 38, e-mail: r.segers@scarlet.be
Natuurpunt afdeling Grote Nete
Zangvogeltocht in de Netevallei. Samenkomst om 7u00 op de parking café Lodijk, Herentalsesteenweg 83, Heist. Meer info: Eddy Nagels, tel. 015 23 41 96.

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied
Wandeling in Cassenbroek met als thema 'Voorjaarsbloeiërs'. Samenkomst om 14u00 aan kerk van Rijnmenam. Meer info: Tom Cammaer, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be
VMPA-afdeling Antwerpen Centrum
Wandeling in het Fort III te Borsbeek. Samenkomst om 14u00 aan Conciërgewoning binnen Fort III. Meer info: Jack Van Couteren, GSM 0473 90 07 90.

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum
Wandeling met als thema 'Lente, een nieuw begin'. Samenkomst om 14u00 aan Fort II-straat, parking tegenover Taverne Byblos Wommelgem. Meer info: Walter Wessels, tel. 03 353 63 17.

VMPA-afdeling Schilde
Natuurwandeling in het Dryhoeksbos. Samenkomst om 14u00 aan de Kleine Schans in Schilde. Meer info: tel. 03 322 80 48.

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied
Wandeling: Voorjaarsbloeiërs in Cassenbroek. Samenkomst om 13u30 aan de kerk Rijnmenam. Meer info: Bezoekerscentrum NPMR: Muizenhoekstraat 7, 2812 Muizen, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be
Woensdag 30 april
VMPA-afdeling Schilde
Natuurwandeling in Schildehof met als thema 'Nachtegalewandeling'. Samenkomst om 20u30 aan het einde Bellevuedreef in Schilde. Meer info: tel. 03 383 26 58.

AMENTI

AMENTI is een groep van natuurliefhebbers met een onstiltbare honger naar kennis over de verschillende aspecten van de natuur. De nadruk ligt op het vergaren van kennis en ervaring over de natuur in al zijn aspecten. Enkel de publieksactiviteiten worden in deze activiteitenkalender opgenomen. Meer info: www.amenti.be

ANKONA themagroep 'mossen' (planten) (i.s.m. met VWBL)

Determinatieavonden 'mossen en korstmossen' telkens op de eerste woensdag van de maand (niet in juli / augustus in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen (Campus Groenenborger), Groenenborgerlaan 171 te 2020 Antwerpen. Aanvang om 19u30 (tot 22u00). In 2008 zijn dat volgende data: 7 mei, 4 juni, 3 september, 1 oktober, 5 november en 3 december. Iedereen is welkom, maar een basiskennis mossen is gewenst. Zeker meebrengen: mossen om te determineren, prepareerge-rief, voorwerp- en dekglasjes en flora. Meer info: Dirk De Beer, tel. 03 259 12 36, e-mail: dirk.debeer@pih.provant.be of website: www.ankona.be

BVC: Belgische Vereniging voor Conchyliologie

De maandelijkse vergaderingen met voordrachten i.v.m. schelpen, uitwisselen van schelpen en uitgebreide bibliotheek gaan door elke tweede zondagvoormiddag van de maand, vanaf 9u30 (lokaal: Sporthal Schijnpoort, Schijnpoortweg 55-57, 2060 Antwerpen bij het 'Sportpaleis'). Meer info: Nathal Severijns, tel. 03 458 27 82, e-mail: n.severijns@scarlet.be of op de website, www.bvc-gloriamaris.be

DE ACTIVITEITENKALENDER

april - juni 2008

Mei

Donderdag 1 mei

Natuurgidsen regio Kalmthout

Natuurwandeling in 'De Maatjes'. Samenkomst om 5u30 aan de kerk van Nieuwmoer, hoek Kerkstraat/Wuustwezelsteenweg. Meer info: Vander Sypt Chris, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Wandeling in Blaasveld Broek 'Vroege vogels'. Samenkomst om 7u00 aan de parking Broekstraat, Blaasveld. Meer info en inschrijven: bezoekerscentrum NPMR: Muizenhoekstraat 7, 2812 Muizen, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Zaterdag 3 mei

Natuurgidsen regio Kalmthout

Natuurwandeling in Vlaams natuureservaat van de Kalmthoutse Heide. Samenkomst om 5u30 aan de parking NEC Putse Steenweg 129, 2920 Kalmthout. Meer info: Vander Sypt Chris, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be

Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' van afdeling Dubbel-loof

Inventarisatie Lovenhoek - Op kruispunt van IFBL c5-24-11, 12, 13, en 14. Samenkomst om 9u00 aan de kerk Pulderbos. Meer info: Louis Schellens, tel. 014 54 90 16 of Jeannine Simonis, e-mail: jeannine.simonis@telenet.be

VMPPA-afdeling Brecht

Nachtegalenwandeling. Samenkomst om 19u30 aan camping 'De Groene Linde', Schotensteenweg 62 te Brecht. Meer info: Leon Wens, tel. 03 663 74 23.

Natuurpunt afdeling Grote nete

Avondwandeling in de Ossenbroeken: op zoek naar de nachtegaal en de hout-snip. Samenkomst om 19u30 aan de parking van het dagcentrum 'Vogelzang', Vogelzangstraat, Vorst. Meer info: Herman Berghmans, tel. 014 84 16 04.

Natuurpunt afdeling Noorderkempen

Natuurwandeling in Kalmthoutse Heide. Samenkomst om 8u00 aan parking Zuid Verbindingsstraat, Kalmthout. Meer info: René Nelen, tel. 03 667 33 83.

Zondag 4 mei

VMPPA-afdeling Brecht

Wandeling in de kleiputten Kooldries en Hoofswaer. Samenkomst om 14u00 aan de Cuveehoeve, Vaartdijk - Boudewijnstraat te Brecht. Meer info: Leon Wens, tel. 03 633 74 23.

VMPPA-afdeling Schilde

Wandeling in bloemen- en insectentuin en in de dodoenstuin. Samenkomst om 15u00 op het einde van de Bellevuedreef in Schilde. Meer info: tel. 03 384 03 16.

Natuurpunt afdeling Zuidrand Antwerpen

Vroege ochtendwandeling in de Hobokense polder met ontbijtbuffet. Samenkomst om 7u30 aan het einde van de Scheldelei in Polderstad Hoboken. Meer info en inschrijven: Nancy Geldhof, GSM 0485 85 13 64. Je betaalt 7 euro per volwassene en 3 euro per kind.

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling Klein-Brabant

Inventarisatie Vliegenveld - Hingene (hok E3=C4-54-34). Samenkomst om 9u00 aan de parking Kasteeldreef, Hingene. Meer info: Ronny Segers, GSM 0477 55 66 38, e-mail: r.segers@scarlet.be

Natuurpunt afdeling Noorderkempen

Natuur op de Molenplaat. Samenkomst om 7u30 aan parking Heuvelhal (Essen - centrum). Meer info: Igor Vandamme, tel. 03 667 33 83.

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Lentewandeling in het Schaapwees. Samenkomst om 9u00 aan de schuur in de Donkstraat te Ramsel. Meer info: Benny Van Dyck, tel. 013 78 36 09.

Zaterdag 10 en zondag 11 mei

Natuurpunt afdeling Zuidrand Antwerpen

Zwaluwen-inventarisatie. Vertrek per fiets op zaterdag (14-18 uur) aan de kerk van Hove en op zondag (14-18 uur) op de Bist te Wilrijk. Ben je begaan met onze inlandse vogelsoorten, dan verwachten we je zeker dit weekend. Meer info: Hugo Waeterschoot, tel. 03 455 22 12; e-mail: waeterschoot@euronickel.org of Ronny Deckers, GSM 0485 55 45 31; e-mail: ronald.deckers@telenet.be

Zaterdag 10 mei

Natuurpunt afdeling Antwerpen-Noord

Nachtegalenwandeling in de Oude Landen. Samenkomst om 19u30 aan kasteel Veltwijck, Veltwijcklaan 27, 2180 Ekeren. Meer info: tel. 03 541 58 25.

Vlaamse Werkgroep Bryologie en Lichenologie (VWBL)

Atlasproject lichenen provincie Antwerpen (Hoboken C6-41 en C6-42). Samenkomst om 9u30 aan de kerk van Meerhout. Meer info: tel. 03 888 92 45 of 0472 57 04 28 of e-mail: dries.vandenbroeck@telenet.be

Zondag 11 mei

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Wandeling - Barebeekvallei. Samenkomst om 14u00 aan het bezoekerscentrum NPMR, Muizenhoekstraat 7, 2812 Muizen. Meer info: tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

VMPPA-afdeling Antwerpen Centrum

Excursie in het Rivierenhof 'van bloemen en bijtjes'. Samenkomst om 10u00 aan het kasteel Rivierenhof, Deurne. Meer info: Marc Van den Daele.

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Kruidenwandeling in plantentuin Averegeten. Samenkomst om 14u00 aan taverne Boshuis, Boonmarkt 12, Hallaar. Meer info: Myriam verstrepen, tel. 015 22 01 69.

AMK

Paddenstoelenexcursie op Antwerpen Linkeroever. Samenkomst om 9u45 aan de terminus van tram 2 en 15. Meer info: A. de Haan, tel. 03 666 91 34.

Maandag 12 mei

Natuurpunt afdeling Noorderkempen

Landschapswandeling in Domein Cogels. Samenkomst om 13u00 aan de kerk Essen-Hoek, Moerkantsebaan te Essen. Meer info: René Nelen, tel. 03 667 33 83.

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling Klein-Brabant

Inventarisatie Oudbroekpolder - Hingene. Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Wintam. Meer info: Ronny Segers, GSM 0477 55 66 38, e-mail: r.segers@scarlet.be

Donderdag 15 mei

PPL - Palaeo Publishing and Library

Determinatieavond. Samenkomst om 20u00 in zaal 'Den Drab', Drabstraat 47, 2640 Mortsel. Meer info: www.palaeontos.be; e-mail: palaeontos@skynet.be

BVP: Belgische Vereniging voor Paleontologie

De Belgische Vereniging voor Paleontologie houdt zich bezig met de studie van fossielen en van de geschiedenis van het leven. In Antwerpen worden er lezingencycli gehouden in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen (Campus Groenenborger), Groenenborgerlaan 171 te 2020 Antwerpen op de eerste donderdag van de maand om 20u15.

Flo.Wer: Floristische Werkgroepen

Meer info: website: www.plantenwerkgroepen.be

FON: Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud

Voor planten- en vegetatieonderzoek kan je terecht bij Erik Molenaar, tel. 03 218 59 69 of de FON-O-FON: GSM 0474 82 04 71, fon@natuurpunt.be. De kalender kan je raadplegen op de website <http://users.skynet.be/fon> of www.natuurpunt.be/fon. Een wandeling kan geannuleerd worden omwille van het slechte weer. Voor de werkgroep 'mossen en lichenen' (Natuurpunt) kan je de verantwoordelijken contacteren: Juul Slembrouck, tel. 03 321 32 75 of Chris Janssens, GSM 0476 48 22 30.

Hyla-werkgroep - afdeling Beneden-Nete

Meer info: www.hylawerkgroep.be

JNM: Jeugdbond voor Natuur en Milieu

JNM is een vereniging voor en door jongeren tussen 8 en 25 jaar die zich interesseren in natuur en milieu. Nik Meeusen, Bondssecretaris, GSM 0495 73 36 06, e-mail: nik@jnm.be. Meer info: www.jnm.be

DE ACTIVITEITENKALENDER

april - juni 2008

Vrijdag 16 mei

Natuurpunt afdeling Noorderkempen i.s.m. VELT
Voordracht over vlinders in mijn tuin. Samenkomst om 20u00 aan NEC 'De Vroente', Putsesteenweg te Kalmthout. Meer info: Gilbert Uytendouwen.

Natuurpunt afdeling Antwerpen-Noord
Wandeling van den Hertog in Stabroek. Samenkomst om 19u30 in de St. Jacobsstraat 3, Stabroek. Meer info: tel. 03 541 58 25.

Zaterdag 17 mei

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling De Wielewaal (Lier)
Determineren. Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Viersel (Viersels Gebroekt). Meer info: Kristine Wuyts, tel. 03 481 94 79.

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum
Excursie in het Nachtegalepark 'van bloemen en bijtjes'. Samenkomst om 14u00 aan parkingang Den Brandt - Beukenlaan Wilrijk. Meer info: Marc Van den Daele.

Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' van afdeling Dubbelloof
Inventarisatie Herentals - Langendonk. Samenkomst om 9u00 spoorwegbrug kruising St. Jobstraat /Kamergoorstraat te Herentals. Meer info: Louis Schellens, tel. 014 54 90 16 of Jeannine Simonis, e-mail: jeannine.simonis@telenet.be

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied
Inventarisatie Milspeldonk. Samenkomst om 10u00. Even voorafgaandelijk bel- len i.v.m. plaats afspraak naar Diane Appels, tel. 015 51 69 97. Meer info: bezoek- kerscentrum, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Zondag 18 mei

VMPA-afdeling Brecht
Natuurhistorisch wandeling in Brecht-centrum. Samenkomst om 14u00 aan de parking achter de Sint-Michielskerk. Meer info: Leon Wens, tel. 03 633 74 23.

Natuurpunt afdeling Zuidrand Antwerpen
Wandeling van ca. 10 km in natuurgebied Lovenhoek te Vorselaar. Samen- komst om 13u00 op de Bist te Wilrijk. Meer info: Lucy de Nave, tel. 03 237 99 52.

Natuurpunt afdeling Land van Reyen
Lentewandeling in het Antwerps stadspark. Samenkomst om 10u00 aan de hoek van de Van Eycklei en de Quinten Matsyslei. Meer info: Erik Molenaar, GSM 0474 82 04 71, erik.molenaar@skynet.be

Natuurpunt afdeling Grote Nete
Geulocht van monding tot bron: traject Mechelen Moresnet. Samenkomst om 9u00 aan parking bij feestzaal Vinea, Veerle-Dorp (Laakdal). Meer info: Jan van Walsum, tel. 014 86 67 77.

Woensdag 21 mei

Poelenwerkgroep van Natuurpunt
Fuiken plaatsen te Geel-Neerhelst. Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

Donderdag 22 mei

Poelenwerkgroep van Natuurpunt
Bemonsteren pool te Geel Neerhelst. Samenkomst om 10u00 aan de Larumse- brugweg ten einde aan de kanaaldijk. Determinatie waterdierjes vanaf 13u00 (tot 22 uur) in Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200. Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

Vrijdag 23 mei

Natuurgidsen regio Kalmthout i.s.m. Natuurpunt afdeling Noorder- kempen
Natuurwandeling in 'De Maatjes'. Samenkomst om 19u00 aan de kerk van Nieuwmoer-dorp, hoek Kerkstraat/Wuuswezelsteenweg. Meer info: Vander Sypt Chris, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be

Zaterdag 24 mei

Dagwandeling in Grenspark - landschapstocht. Samenkomst om 9u00 aan NEC 'De Vroente', Putsesteenweg te Kalmthout. Meer info: Chris Vander Sypt, tel. 03 666 48 03.

Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' van afdeling Dubbel- loof
Inventarisatie Neerhelst - de Graasweide. Samenkomst om 9u00 aan het einde Larumsebrugweg aan het kanaal te Neerhelst Geel. Meer info: Louis Schellens, tel. 014 54 90 16 of Jeannine Simonis, e-mail: jeannine.simonis@telenet.be

Zondag 25 mei

Dag van het Park

Meer info: www.dagvanhetpark.be

Natuurpunt afdeling Grote Nete
Wandeling in de Netevallei te Hulshout. Samenkomst om 14u00 aan de netebrug te Westmeerbeek-Netestraat. Meer info: Manu Vlaeyens, GSM 0473 94 16 08.

Provinciaal Groendomein Prinsenspark
Ontbijtwandeling onder begeleiding van de domeinwachters. Samenkomst om 7u00 aan bezoekerscentrum, vooraf inschrijven noodzakelijk (3 euro per per- soon), Kastelsdijk 5, Retie. Meer info: tel. 014 37 06 73, www.prinsenspark.be

Natuurgidsen regio Kalmthout
Natuurwandeling in Strijboshof. Samenkomst om 14u00 aan parking 'Stijbos- hof', Achterbroekssteenweg 69, Kalmthout. Meer info: Vander Sypt Chris, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied
Inventarisatie van insecten op brandnetels aan de Oude Dijlearm. Samen- komst om 14u00 aan Spaanse Hoeve, einde Hoge Weg, Battel. Meer info: bezoek- kerscentrum, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be; Peter De Ridder, tel. 015 20 55 72, e-mail: peter.petra@telenet.be

AMK

Paddenstoelenexcursie op 'het Goor' (Westmeerbeek) en 'De Goren' (Heist -op-den-Berg). Samenkomst om 9u45 aan de kerk van Westmeerbeek. Meer info: Chris Janssens, tel. 014 21 67 49.

Natuurpunt afdeling Zuidrand Antwerpen
Wandeling in Turnhouts Vennengebied. Samenkomst aan de Bist te Wilrijk om 8u30. Meer info: Wim Van De Weyer, tel. 03 321 32 23 of GSM 0485 60 54 97.

Zaterdag 31 mei

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling De Wielewaal (Lier)
Inventarisatie volgens Tansley-methode. Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Pulderbos (Lovenhoek). Meer info: Evie Verboven, tel. 03 455 35 30.

AMK: Antwerpse Mycologische Kring

De educatieve avonden van AMK gaan door op dins- dagavond in de Bioruimte van de Universiteit Antwer- pen (Campus Groenenborger), Groenenborgerlaan 171 te 2020 Antwerpen; aanvang telkens om 20u00, tenzij anders vermeld. Meer info: www.kamk.be. Bijeenkomst voor de excursies telkens om 9u45 tenzij het anders is vermeld. Wanneer je wenst aan te sluiten bij een excursie die reeds vertrokken is, bel dan even naar de Fungifoon: GSM 0496 06 61 08.

AMK-Cortinariuswerkgroep:

Indien u wil deelnemen, contacteer: André de Haan, tel. 03 666 91 34 of Jos Volders, tel. 014 54 91 44.

KAVE: Koninklijke Antwerpse Vereniging voor Ento- mologie

De leden van de KAVE en belangstellenden komen elke zondagvoormiddag vanaf 10u00 bijeen op de nieuwe lo- catie in de Steenstraat 75, 2180 Ekeren. In juli en augustus 2008 enkel bijeenkomst in het lokaal op de 2de en 4de zondag van de maand. Meer info: Victor Naveau, tel. 03 236 07 65.

KAGM: Koninklijk Antwerps Genootschap voor Micro- grafie

De werkavonden van het KAGM worden elke maandag- avond vanaf 20u00 gehouden in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen (Campus Groenenborger), Groe- nenborgerlaan 171 te 2020 Antwerpen. Je kunt er leren werken met de microscoop en bij de micropreparaten die je zelf maakt, krijg je tekst en uitleg. Voor meer info en het programma: www.microscopie.be of bij Herman Snoeck, tel. 03 237 99 52, e-mail: kagm@microscopie.be of herman.snoeck@antwerpen.be

DE ACTIVITEITENKALENDER

april - juni 2008

Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' van afdeling Dubbelloof

Inventarisatie Herentals - Koulaak. Samenkomst om 9u00 aan parking E5 mode; hoek Oudstrijderslaan - Drijveldenstraat. Meer info: Louis Schellens, tel. 014 54 90 16 of Jeannine Simonis, e-mail: jeannine.simonis@telenet.be

Juni

Zondag 1 juni

VMPA-afdeling Schilde

Wandeling in bloemen- en insectentuin en in de dodoenstuin. Samenkomst om 15u00 op het einde van de Bellevuedreef in Schilde. Meer info: tel. 03 384 03 16.

VMPA-afdeling Pentadactyla

Wandeling in de Brede Zeyp te Koningshooikt (Lier). Samenkomst om 14u00 aan de ingang van het gebied via het stukje Beukheuvel tegenover de Haagstraat. Meer info: Mieke Van den Bergh en Danny Dewelde, tel. 015 31 50 93, e-mail: vmpa.pentadactyla@gmail.com

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Wandeling - Mechels Broek. Samenkomst om 14u00 aan het bezoekerscentrum NPMR, Muizenhoekstraat 7, 2812 Muizen. Meer info: tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Zaterdag 7 juni

Natuurgidsen regio Kalmthout

Natuurwandeling in Vlaams natuurreservaat van de Kalmthoutse Heide. Samenkomst om 19u00 aan de parking NEC Putse Steenweg 129, 2920 Kalmthout. Meer info: Vander Sypt Chris, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum

Excursie in Boekenbergpark. Samenkomst om 14u00 aan de parkingang Gouverneur Holvoetlaan, Deurne. Meer info: Jack Van Couteren, tel. 03 321 06 78, GSM 0473 90 07 90.

Zondag 8 juni

ANKONA-themagroep planten

Plantenzoektocht in de omgeving van Malle - inventarisatie van enkele hokken. Samenkomst om 9u30 aan de kerk van Oostmalle. Meer info: Dirk De Beer, tel. 03 259 12 36, e-mail: dirk.debeer@pih.provant.be

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Wandeling in de Netevallei te Bergom. Samenkomst om 14u00 aan Netebrug Marly (weg Westerlo-Herselt). Meer info: Walter Michiels, tel. 014 26 43 37.

VMPA-afdeling Brecht

Wandeling in domein De Merel. Samenkomst om 14u00 aan camping 'De Groene Linde', Schotensteenweg 62 te Brecht. Meer info: Leon Wens, tel. 03 663 74 23.

VMPA-Antwerpen Centrum/ Natuurpunt afdeling Land van Reyen

Zomerwandeling in Wolvenberg. Samenkomst om 10u00 aan hoofdingang Wolvenberg, hoek Posthofbrug. Meer info: Erik Molenaar, tel. 03 218 59 69, GSM 0474 35 53 69, e-mail: erik.molenaar@skynet.be

Natuurpunt afdeling Oude Spoorweg

Wandeling op de bloeiende bermen van de AWW. Samenkomst om 14u00 aan ingang AWW aan Notmeir te Duffel. Meer info: Johan Asselberghs, GSM 0479 65 29 07 of tel. 015 31 94 88.

Natuurvereniging 'Den Bunt' vzw

Natuurgebied Scheps. Samenkomst om 10u00 in Kapel Scheps Balen. Meer info: Eric Hantson, tel. 014 58 43 48.

AMK

Paddenstoelenexcursie in 'Blaasveldbroek en omgeving'. Samenkomst om 10u00 aan de kerk van Blaasveld. Meer info: Julien Moens, tel. 03 888 47 78, GSM 0472 2 20 31.

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Wandeling - Gluren bij de burens in de Goorbosbeekvallei. Samenkomst om 14u00 aan Mechelsebaan 187, Duffel (kapsalon Liliane). Meer info: bezoekerscentrum NPMR, Muizenhoekstraat 7, 2812 Muizen, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Maandag 9 juni

Natuurvereniging 'Den Bunt' vzw

Planteninventarisatie van de graslandjes in de Mosterdpot. Samenkomst om 19u30 aan 't Mosterdpotje, Mechelsebaan 218 te Duffel (parkeermogelijkheid op PVT. Meer info: Johan Asselberghs, GSM 0479 65 29 07.

Woensdag 11 juni

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling Klein-Brabant

Inventarisatie omgeving waterwingebied - Londerzeel. Samenkomst om 19u00 aan de parking van café Lomast, Marselaardreef. Meer info: Ronny Segers, GSM 0477 55 66 38, e-mail: r.segers@scarlet.be

Vrijdag 13 juni

Natuurpunt afdeling Noorderkempen

'Nachtzwaluwen-tocht' in Kalmthoutse Heide. Samenkomst om 22u00 aan parking Noord, Verbindingsstraat, Kalmthout. Meer info: Herman Jacobs, tel. 03 677 35 98.

Zaterdag 14 juni

Natuurpunt afdeling Noorderkempen

Op zoek naar grassen in het beekdal Kleine Aa. Samenkomst om 13u00 aan parking Heuvelhal, Kapelstraat, Essen. Meer info: Joris Pinseel, tel. 03 667 57 97.

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum

Excursie in het Nachtegalepark 'Zomert het reeds?' Samenkomst om 14u00 aan parking Den Brandt - Beukenlaan Wilrijk. Meer info: Thérèse Verschueren, tel. 03 288 82 72.

Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' van Natuurpunt afdeling Dubbelloof

Inventarisatie Zammelsbroek C5-58-33/ N825a+b. Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Zammel Geel. Meer info: Louis Schellens, tel. 014 54 90 16 of Jeannine Simonis, e-mail: jeannine.simonis@telenet.be

Provinciaal Groendomein Kempen - Hertberg

Begeleide avondwandeling in domein Hertberg. Samenkomst om 19u00 aan de parking van taverne 'Mie Maan', Diestsebaan 28 in Herselt. Vooraf inschrijven is noodzakelijk bij domeinwacht John Ceunen, GSM 0473 75 08 71, e-mail: john.ceunen@groenkempen.provant.be

KSGA: Koninklijk Sterrenkundig Genootschap van Antwerpen

Activiteiten en cursusdagen gaan steeds door op vrijdag om 20u30 in het Antverpiagegebouw, lokaal 3de verdieping, Sint-Antoniuslei 95-97 te Brasschaat. Info: tel. 03 664 28 93. Voorzitter Ferdinand Delatin, e-mail: ferre_delatin@hotmail.com

MKA: Mineralogische Kring Antwerpen

Informatie omtrent MKA-activiteiten is te verkrijgen via Hugo Bender, secretariaat@minerant.org, tel. 03 440 89 87 of www.minerant.org. Vergaderingen en voordrachten hebben plaats in Antwerpen en in 's Gravenwezel. De werkgroep edelsteenkunde komt bijeen in het lokaal 'Op Sinjoorke', Eric Sasselaan 5 te Antwerpen, op de tweede zaterdag van de maand van 9u30 tot 12u00.

Natuur 2000 - werkgroep Fort Oelegem

Meer info: Joeri Orts, tel. 03 23 126 04, website: www.natuur2000.be

Natuurgidsen regio Kalmthout

Chris Vander Sypt, p/a Kapellensteenweg 20, 2920 Kalmthout, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be. Natuurwandelingen op maat in de Kalmthoutse Heide kan onder leiding van een natuurgids. Plaats, datum en vertrekur bepaal je zelf. Reservatie minstens 10 dagen vooraf. Wandelingen duren ongeveer 2 à 3 uur, tenzij anders overeengekomen. Maximum 25 personen per groep.

DE ACTIVITEITENKALENDER

april - juni 2008

Natuurvereniging 'Den Bunt' vzw

Fietsen door de Sahara (afstand ongeveer 50 km). Samenkomst om 9u30 aan restaurant 'Postel ter Heyde' gelegen op de weg van Retie naar Postel (brug 2). Meer info: Jef Adriaensen, tel. 014 37 09 45.

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling De Wielewaal (Lier)

Verkennen, herkennen en determineren. Samenkomst om 10u00 aan de kerk van Nismes. Meer info: Kristine Wuyts, tel. 03 481 94 79 of Evie Verboven, tel. 03 455 35 30.

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Inventarisatie Planten en insecten Mispeldonk. Samenkomst om 10u00 aan de kerk van Bonheiden. Meer info: bezoekerscentrum NPMR, Muizenhoekstraat 7, 2812 Muizen, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Zondag 15 juni

VMPA-afdeling Brecht

Wandeling in de Brechtse Heide. Samenkomst om 14u00 aan café 'Trapke op', Westmallebaan 14, Brecht (Brug 11). Meer info: Leon Wens, tel. 03 663 74 23.

Vlaamse werkgroep Bryologie en Lichenologie (VWBL)

Ronde Put te Postel: mossenwandeling. Samenkomst om 9u30 op de parking van Abdij van Postel (Mol). Meer info: Dirk De Beer, tel. 03 259 12 36, e-mail: dirk.debeer@pih.provant.be

VMPA-Antwerpen Centrum

Excursie in Fort II - Wommelgem. Samenkomst om 14u00 in Fort II-sstraat (parking I). Meer info: Walter Wessels, tel. 03 353 63 17.

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Zomerwandeling Trichelbroek. Samenkomst om 14u00 in Sint-Bavokapel, Trichelbroek, Eindhout. Meer info: Micheline Moons, tel. 013 66 89 59 of Herman Berghmans, tel. 014 84 16 04.

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Wandeling in landschap Dijlevallei. Samenkomst om 9u00 aan de kerk Rijnemam. Picknick meenemen. Meer info en inschrijven: bezoekerscentrum NPMR, Muizenhoekstraat 7, 2812 Muizen, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Donderdag 19 juni

PPL - Palaeo Publishing and Library

Lezing door P. De Schutter over 'Geologie en haaienfauna van de SECAB groeve in Bettrechies'. Samenkomst om 20u00 in zaal 'Den Drab', Drabstraat 47, 2640 Mortsel. Meer info: www.palaeontos.be; e-mail: palaeontos@skynet.be

Zaterdag 21 juni

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling De Wielewaal (Lier)

Determineren. Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Bevel. Meer info: Kristine Wuyts, tel. 03 481 94 79.

Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' van afdeling Dubbelloof

Inventarisatie Westerlo: Vijverperceel (447A). Samenkomst om 9u00 aan de Snekensbrug, Bergveld Westerlo. Meer info: Louis Schellens, tel. 014 54 90 16 of Jeannine Simonis, e-mail: jeannine.simonis@telenet.be

AMK

Paddenstoelenexcursie in 'Olens gebroekt' te Olen. Samenkomst om 9u45 aan de kerk van St. Jozef Olen (fabrieksite van Umicorev). Meer info: Jos Volders, tel. 014 54 91 44.

Natuurpunt afdeling Zuidrand Antwerpen

Avondwandeling 'Zomerzonnewende op Fort 7'. Samenkomst om 19u00 bij 'de IJsvogel' op Fort 7, Legerstraat 40 te Wilrijk. Mogelijkheid tot overnachten onder de blote hemel op het glacis waar ze 's nachts de oplichtende teunisbloemen kunnen bewonderen. Onkosten: wandeling + hapje-tapje = 4,00 euro; idem + slapen + ontbijt = 6,00 euro.

Meer info: Charlotte Daems, tel. 03 828 03 75 en Lucy de Nave, tel. 03 237 99 52. Reserveren voor 8 juni noodzakelijk.

Zondag 22 juni

Natuurwandeling in Ravenhof. Samenkomst om 14u00 aan Kasteel Ravenhof, Oud broek 4, Stabroek. Meer info: Vander Sypt Chris, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be

Natuurpunt afdeling Antwerpen-Noord

Fietstocht langsheen de Brechtse natuur. Samenkomst om 14u00 aan de camping de Groene Linde aan het Domein 'de Merel' te Brecht. Meer info: tel. 03 541 58 25.

Natuurpunt afdeling Land van Reyen (Klein Zwitserland)

Zomerwandeling in Klein Zwitserland o.l.v. Koen Janssens. Samenkomst om 14u00 aan de Hoeve Dieseghem, Wouter Volcaertstraat nr. 44, Mortsel. Meer info: Griet Lambert, tel. 03 449 51 57, e-mail: griet.lambert@skynet.be

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Wandeling - beheer Oude Dijlearm. Samenkomst 14u00 aan de Spaanse Hoeve, Hoge Weg, Battel (parkeren Baron Empainlaan). Meer info: bezoekerscentrum NPMR, Muizenhoekstraat 7, 2812 Muizen, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

VMPA-afdeling Brecht

Wandeling in de vraagheide. Samenkomst om 14u00 aan de parking van het Kristus Koninginstituut, Bethaniëlei 5, Sint-Job-in't-Goor. Meer info: Leon Wens, tel. 03 663 74 23.

Woensdag 25 juni

Poelenwerkgroep van Natuurpunt

Fuik plaatsen in Slangewortelpoel te Westerlo.

Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

Donderdag 26 juni

Poelenwerkgroep van Natuurpunt

Bemonsteren Slangewortelpoel te Westerlo. Samenkomst om 10u00 aan de brug Snekens, Bergveld Westerlo Determinatie waterdierjes vanaf 13u00 (tot 22 uur) in Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200. Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

Zaterdag 28 juni

Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' van afdeling Dubbelloof

Inventarisatie Neerhelst; Weide van Ludo Maes. Samenkomst om 9u00 aan het einde van Larumsebrugweg aan het kanaal te Neerhelst Geel. Meer info: Louis Schellens, tel. 014 54 90 16 of Jeannine Simonis, jeannine.simonis@telenet.be

Zondag 29 juni

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Geultocht van monding tot bron: traject Moersnet-Köppchen. Samenkomst om 9u00 aan parking bij feestzaal Vine, Veerle-Dorp (Laakdal). Meer info: Jan van Walsum, tel. 014 86 67 77.

Natuurpunt afdeling Dubbelloof (Westerlo)

Voor algemene informatie kan je terecht bij Danny Mattheeussen, tel. 014 23 45 25, www.dubbelloof.be Voor de werkgroep Mycoflora kan je terecht bij Anja Wijns, tel. 015 25 21 06. Determinatiewandelingen hebben zondagvoormiddag plaats tussen 9u00 en 12u00.

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Meer info: Lon Lommaert, tel. 014 54 17 38 of Benny Van Dyck, tel. 013 78 36 09, www.natuurpunt.be/grotenete

Natuurpunt afdeling Kievit

Meer info: Paul Prinsen, tel. 014 43 73 63.

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Voor informatie of om een activiteitenkalender aan te vragen kan je terecht in het bezoekerscentrum, Muizenhoekstraat 7 in Muizen-Mechelen elke donderdag en zondag van 13u30 tot 17u30. Tijdens de schoolvakanties ook op zaterdagmiddag, tel. 015 43 61 09 of www.natuurpunt.be/mechelsrivierengebied

Natuurpunt afdeling Noorderkempem

Meer info: www.noorderkempem.be

Natuurpunt afdeling Oude Spoorweg (Kontich-Duffel)

Voor meer info: Luc Giglot, tel. 03 289 89 14 of Dirk Costrop, e-mail: dirk.costrop@telenet.be; website: www.natuurpunt.be/oudespoorweg

Natuurpunt afdeling Voorkempem

Meer info: Richard Vergaelen, tel. 014 72 51 42, www.natuurpuntvoorkempem.net

Natuurpunt afdeling Zuidrand Antwerpen

Meer info: Herman Snoeck, tel. 03 237 99 52, e-mail: herman.snoeck@antwerpen.be

DE ACTIVITEITENKALENDER

april - juni 2008

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Op zoek naar mooie dingen in de natuur. Samenkomst om 14u00 in J. Michielsstraat 35, Westmeerbeek. Meer info: Nelly Van Loo, GSM 0497 82 14 90.

Juli

Vrijdag 4 juli

Natuurpunt afdeling Noorderkempen

Natuur in de buurt: gierzwaluwen. Samenkomst om 19u30 aan de parking O. L. Vrouw, Nieuwstraat, Essen. Meer info: Wim De Bock, tel. 03 667 49 19.

Zaterdag 5 juli

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling De Wielewaal (Lier)

Inventarisatie volgens Tansley-methode. Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Pulderbos (Lovenhoek). Meer info: Evie Verboven, tel. 03 455 35 30.

Zondag 6 juli

VMPA-afdeling Schilde

Wandeling in bloemen- en insectentuin en in de dodoenstuin. Samenkomst om 15u00 op het einde van de Belvédère in Schilde. Meer info: tel. 03 384 03 16.

AMK

Paddenstoelenexcursie in het Grotenhoutbos te Gierle. Samenkomst om 9u45 aan de kerk van Vorselaar. Meer info: Chris Janssens, tel. 014 21 67 49.

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Wandeling in de Hondsbossen. Samenkomst om 14u00 aan de kerk SKW. Meer info: bezoekerscentrum NPMR, Muizenhoekstraat 7, 2812 Muizen, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

AMENTI

Excursie in Domeinbos Het Broek (Willebroek - Blaasveld). Samenkomst om 9u00 op parking Blaasveld (einde Broekstraat). Meer info: www.amenti.be

Woensdag 9 juli

Poelenwerkgroep van Natuurpunt

Fuik plaatsen te Herentals (Koulaak 2). Meer info: Eric Stoffelen, tel. 03 651 67 64, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

Donderdag 10 juli

Poelenwerkgroep van Natuurpunt

2de maal bemonsteren pool te Herentals. Samenkomst om 10u00 aan de Parking E5-mode, hoek Oudstrijderslaan-Drijveldenstraat (te bereiken via een laterale weg van de ring rond Herentals). Determinatie waterdiertjes vanaf 13u00 (tot 22 uur) in Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200. Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

Zaterdag 12 juli

Inventarisatie km-hok C5-52-31 of C5-52-32. Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Koningshooikt. Meer info: Evie Verboven, tel. 03 455 35 30.

Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' van afdeling Dubbelloof

Inventarisatie Zammelsbroek C5-58-33/ N826 a+b. Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Zammel Geel. Meer info: Louis Schellens, tel. 014 54 90 16 of Jeannine Simonis, jeannine.simonis@telenet.be

Zondag 13 juli

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Wandeling 'Natuur in de stad'. Samenkomst om 9u30 aan de Wolmolen, Zandpoortvest Mechelen (tegenover Frituur Zandpoortvest). Meer info: bezoekerscentrum NPMR, Muizenhoekstraat 7, 2812 Muizen, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Natuurpunt afdeling Zuidrand Antwerpen

Zomerwandeling en pinteling in Fort 7. Samenkomst om 14u00 aan de ingang van het reservaat Legerstraat 40 te Wilrijk. Meer info: Tuur Wuyts, tel. 03 449 99 11 of GSM 0474 55 25 75.

Zaterdag 19 juli

Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' van afdeling Dubbelloof (in samenwerking met poelenwerkgroep 'Waterleven')

Inventarisatie Herentals - Koulaak 2. Samenkomst om 9u00 aan de parking E5 mode; hoek Oudstrijderslaan - Drijveldenstraat. Meer info: Louis Schellens, tel. 014 54 90 16 of Jeannine Simonis, e-mail: jeannine.simonis@telenet.be

Poelenwerkgroep van Natuurpunt

Planteninventarisatie Herentals - Koulaak. Samenkomst om 9u00 aan de Parking E5-mode, hoek Oudstrijderslaan-Drijveldenstraat (te bereiken via een laterale weg van de ring rond Herentals). Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: eric.stoffelen@skynet.be

Zondag 20 juli

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Wandeling - Zomerwandeling in Biezenweiden/Denaeyer. Samenkomst om 13u30 aan de ingang Biezenweiden, Stuyvenbergaan, Heindonk. Meer info: bezoekerscentrum NPMR, Muizenhoekstraat 7, 2812 Muizen, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Woensdag 23 juli

Natuurpunt plantenwerkgroep van Natuurpunt afdeling Klein-Brabant

Inventarisatie Branstse Heide (C6=D4-24-23). Samenkomst om 19u00 aan de kerk van Branst. Meer info: Ronny Segers, GSM 0477 55 66 38, e-mail: r.segers@scarlet.be

Zaterdag 26 juli

Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' van Natuurpunt afdeling Dubbelloof

Inventarisatie Lovenhoek: Noordelijk gedeelte van IFBL c5-24-32. Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Vorselaar. Meer info: Louis Schellens, tel. 014 54 90 16 of Jeannine Simonis, e-mail: jeannine.simonis@telenet.be

Zondag 27 juli

VMPA-afdeling Brecht

Natuurhistorisch wandeling in Brecht-centrum. Samenkomst om 14u00 aan de parking achter de Sint-Michielskerk. Meer info: Leon Wens, tel. 03 633 74 23.

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Wandeling: Mispeldonk, Samenkomst 14u00 aan de kerk van Bonheiden. Meer info: bezoekerscentrum NPMR, Muizenhoekstraat 7, 2812 Muizen, tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Dagwandeling in de Roost en Varendonk: vlinders en libellen. Samenkomst om 10u00, einde Rooststraat, Veerle. Meer info: Vic Van Dyck of Kristina Thys, tel. 014 84 02 10 of GSM 0497 31 33 92.

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling De Wielewaal (Lier)

Meer info: de secretaris, Paul De Haes, e-mail: haesjes@pandora.be

Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' van afdeling Dubbelloof

Meer info: Louis Schellens, tel. 014 54 90 16.

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling Klein-Brabant

Meer info: Ronny Segers, GSM 0477 55 66 38, e-mail: r.segers@scarlet.be

Natuurvereniging 'Den Bunt' vzw

De vereniging organiseert natuurwandelingen, daguitstappen ... en richten cursussen in. Het bezoekerscentrum Boshuis is open elke zondagnamiddag. Contactadres: Boerentangsedreef 30, 2480 Dessel, tel. 014 37 77 24, e-mail: vancraenendonckpieter@versateladsl.be

Poelenwerkgroep van Natuurpunt

De poelenwerkgroep of ook werkgroep 'Waterleven' van Natuurpunt genoemd, wil de diversiteit in en om poelen bestuderen. Het werkingsgebied is de regio Kleine en Grote Nete tussen Herentals, Geel en Lier. De poelenwerkgroep is actief op het gebied van natuurstudie, -educatie en natuurbehoud en heeft onderdak bij Natuurpunt Nete en Aa te Olen. Meer info: Eric Stoffelen, e-mail: ericstoffelen@skynet.be

DE ACTIVITEITENKALENDER

april - juni 2008

Cursussen

A. Cursussen Natuurpunt Educatie

Cursus: Berken-Eikenbos (start op 24/4)

Organisatie: Natuurpunt Oude Spoorweg i.s.m. Mechels Rivierengebied, kern Sint-Katelijne-Waver en Natuurpunt Educatie

Theorie: 24/4 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Mosterdpothje, Mechelsebaan 218, Duffel

Praktijk: 26/4 en 24/5 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 9 euro/leden en 20 euro/niet-leden

Inschrijven: Lutgarde Van Driessche, tel. 0485 55 97 13,

e-mail: lutgarde.van.driessche@telenet.be

Lesgever: Hans Vermeulen

Cursus: Insectendeterminatie (start op 24/4)

Organisatie: Natuurpunt Educatie

Theorie+praktijk: 24/4, 23/5, 26/6 en 4/7 van 19u00 tot 22u00

Plaats: secretariaat Natuurpunt Educatie, Graatakker 11, Turnhout

Prijs: gratis

Inschrijven: niet nodig, mogelijk om losse avonden te volgen

Info en lesgever: Nobby Thys, 014 47 29 55, e-mail: nobby.thys@natuurpunt.be

Cursus: Zwaluwen (start op 7/5)

Organisatie: Natuurpunt Aartselaar i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 7/5 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Parochiaal Centrum, B. Van Ertsbornstraat 7, Aartselaar

Praktijk: 7/6 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 6 euro/leden en 9 euro/niet-leden

Inschrijven: Ria Thys, tel. 03 289 73 66, e-mail: ria.thys@telenet.be

Lesgever: Koen Leysen, educatieve medewerker Natuurpunt Educatie en Luk Smets

Cursus: Vogelzang rond Bos (start op 8/5)

Organisatie: Vogelwerkgroep Natuurpunt Geel-Meerhout i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 8/5 en 15/5 van 19u30 tot 22u30

Plaats: SAIO-school, Billefontstraat, Geel-Sint-Dimphna

Praktijk: 18/5 van 9u00 tot 12u00

Prijs: 13 euro op 001-3716635-59 met vermelding "bosvogelzang"

Inschrijven: Eric Peetermans, tel. 014 58 89 82,

e-mail: eric.pettermans@telenet.be

Lesgevers: Koen Leysen, educatieve medewerker Natuurpunt Educatie en eigen gidsen

Cursus: Lieveheersbeestjes (start op 15/5 en 2/6)

De theorieles gaat in op de ecologie, verspreiding en herkenning van 36 soorten goed herkenbare lieveheersbeestjes in Vlaanderen. Tijdens de twee praktijk-excursies leer je de veldbepredatietabel gebruiken om op eenvoudige wijze de soorten op naam te brengen.

Organisatie: Natuurpunt Zuidrand Antwerpen i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 15/5 van 19u30 tot 22u30

Plaats: lokaal IJsvogel, Fort VII, Legerstraat 40, Wilrijk

Praktijk: 14/6 en 26/7 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 12 euro/leden en 17 euro/niet-leden op 979-9767547-40 t.n.v. NP Zuidrand Antwerpen met vermelding "lieveheersbeestjes" + naam, telefoonnummer en ev. mailadres

Inschrijven: Catherine Vandercruyssen, tel. 03 288 81 07,

e-mail: cvdx@pandora.be

Lesgever: Nancy Geldhof

Organisatie: Natuurpunt Mechels Rivierengebied i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: maandag 2/6, van 19u30 tot 22u30, in het bezoekerscentrum

Excursies: maandag 9/6 en 16/6, om 19u30

Lesgever: Wim Veraghtert, medewerker van Natuurpunt Educatie

Deelnemen kost 15 euro voor leden. Niet-leden betalen 35 euro (lidmaatschap 2008 inbegrepen).

Info en inschrijvingen: Bezoekerscentrum, tel. 015 43 61 09,

e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Cursus: Dagvlinders (start op 5/6)

Organisatie: Natuurpunt Rupelstreek, kern Boom-Rumst i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 5/6 en 12/6 van 19u30 tot 22u30

Plaats: vergaderzaal sporthal Terhagen, Europalaan 1, Rumst-Terhagen

Praktijk: 6/7 van 14u00 tot 17u00 en 19/7 van 10u00 tot 13u00

Prijs: 12 euro/leden en 15 euro/niet-leden

Inschrijven: Fried Happaerts, tel. 03 888 81 15, e-mail: friedh@telenet.be

Lesgever: Nobby Thys, educatieve medewerker Natuurpunt Educatie

Cursus: Zweefvliegen (start op 24/6)

Organisatie: Natuurpunt Zuidrand Antwerpen i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 24/6 van 19u30 tot 22u30

Plaats: lokaal IJsvogel, Fort VII, Legerstraat 40, Wilrijk

Praktijk: 5/7 en 13/7 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 17 euro/leden en 22 euro/niet-leden op 979-9767547-40 t.n.v. NP Zuidrand Antwerpen met vermelding "zweefvliegen" + naam, telefoonnummer en ev. mailadres

Inschrijven: Catherine Vandercruyssen, tel. 03 288 81 07,

e-mail: cvdx@pandora.be

Lesgever: Nobby Thys, educatieve medewerker Natuurpunt Educatie

Cursus: Natuurbeleving : Natuur anders Bekeken (start op 10/7)

Natuurpunt Zuidrand Antwerpen i.s.m. Natuurpunt Educatie

Theorie: 10/7 van 19u30 tot 22u30

Plaats: lokaal IJsvogel, Fort VII, Legerstraat 40, Wilrijk

Praktijk: 13/7 van 10u00 tot 13u00 en 19/7 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 12 euro/leden en 17 euro/niet-leden (excl. syllabus) op 979-9767547-40 t.n.v. NP Zuidrand Antwerpen met vermelding "natuurbeleving" + naam, telefoonnummer en ev. mailadres

Inschrijven: Catherine Vandercruyssen, tel. 03 288 81 07,

e-mail: cvdx@pandora.be

Lesgever: Nobby Thys, educatieve medewerker Natuurpunt Educatie

PPL - Palaeo Publishing and Library vzw

De vereniging heeft als doel de studie van de paleontologie te bevorderen. Daartoe worden maandelijks lezingen en determinatieavonden ingericht in zaal 'Den Drab', Drabstraat 47, 2640 Mortsel, om 20 uur. PPL bezit ook een belangrijk archief ivm paleontologie en geeft het tijdschrift 'Palaeontos' uit. Meer info: www.palaeontos.be; e-mail: palaeontos@skynet.be

VMPPA vzw: Vereniging voor Milieueducatie Provincie Antwerpen

De vereniging organiseert jaarlijks, in meer dan 100 wandelgebieden van de provincie Antwerpen, ruim 300 gratis wandelingen. De wandelkalender kan worden gedownload op www.vmpa.be. De wandelkalender kan ook gratis besteld worden door een aan zichzelf geadresseerde en voldoende gefrankeerde omslag te zenden naar het VMPPA-secretariaat, Thaliaststraat 68, 2660 Berchem, met vermelding 'Wandelkalender 2008'.

VMPPA-afdeling Antwerpen Centrum

Meer info: www.vmpa.be

VMPPA-afdeling Schilde

Schildhof: Karl Hellemans, tel. 03 383 26 58; Dodoens-tuin en bloemen- en insectentuin: Walter Mous, tel. 03 384 03 16; 's Gravenwezel: Frans Van Bavel, tel. 03 658 84 33.

VMPPA-afdeling Malle

Meer info: Ronny van Soens, tel. 03 385 94 63. VMPPA-afdeling Pentadactyla (Duffel/Kontich) Meer info: Danny Dewelde, tel. 015 31 50 93, e-mail: vmpa.pentadactyla@gmail.com

DE ACTIVITEITENKALENDER

april - juni 2008

B. Centrum Voor Natuur- en milieueducatie - CVN

Voor meer informatie betreffende de CVN-cursussen kan je terecht op het CVN-secretariaat, Meir 44a, 2000 Antwerpen, tel. 03 226 02 91, fax. 03 233 59 97 en e-mail: info@c-v-n.be; website: www.c-v-n.be

Tentoonstellingen

De NATUURWAARNEMER (kunstwerken) van 15/02 tot 10/05:

Natuurwaarnemers observeren maandenlang insecten, planten, dieren en landschappen. Daarbij noteren ze elke verandering in een logboek. Twaalf natuurwaarnemers en een kunstenares stapten samen in een kunstproject. U kunt het gaan bekijken in twee Turnhoutse musea. Natuurwaarnemers zijn gepassioneerde mensen die vele uren geduldig besteden aan het bestuderen van de natuur. In hun logboek houden ze zeer precies en gedetailleerd de veranderingen in de natuur bij. Die gegevens vertellen ons heel wat over onze streek vroeger en nu. Tussen september 2006 en september 2007 registreerden twaalf natuurliefhebbers hun waarnemingen. Ze gaven er ook een persoonlijke touch aan. Daarnaast volgde kunstenares Brénine de deelnemers een jaar lang nauwgezet. Zij verwerkte de logboeken in schilderijen, installaties en tekeningen.

De verschillende kunstwerken kan u vanaf 15 februari gaan bekijken in het Taxandriamuseum en het Natuurpunt Museum.

Periode: Van 15 februari tot 10 mei, dinsdag t.e.m. zaterdag

9u00 - 12u00 / 13u00 - 17u00

Plaats: Natuurpunt Museum, Graatakker 11, Turnhout en Taxandriamuseum, Begijnenstraat 28, Turnhout

Prijs: gratis toegang

Meer info: Lotte Struyf (Natuurpunt Museum), tel. 014 47 29 55 en Maria Wouters (Taxandriamuseum), tel. 014 43 63 35; e-mail: museum@natuurpunt.be of taxandriamuseum@turnhout.be

Opendeurdagen en andere evenementen

NEC De Vroente : opendeurdag 27 april

Op 27 april houdt het Natuur Educatief Centrum (NEC) 'De Vroente' een opendeurdag.

Er worden dan tussen 10u00 en 17u00 doe-activiteiten georganiseerd rond het thema 'Wakker Worden!'. Toegang gratis

Plaats: NEC De Vroente, Putsesteenweg 129, 2920 Kalmthout.

Meer info: tel. 03 620 18 30; www.devroente.be

MINERANT 2008 - Mineralen en fossielenbeurs : 26-27 april

Deze 33 ste internationale beurs heeft plaats in Antwerpen Expo (zaal 3), Jan Van Rijswijcklaan 191 te Antwerpen. Ze wordt georganiseerd door de Mineralogische Kring Antwerpen (MKA) en kan bezocht worden tijdens het weekend van 26 & 27 april van 10u00-18u00.

Meer info: <http://www.minerant.org/MKA>

Wandelingen en lezingen over spinnen 'Op Spinnensafari in de stad Antwerpen'

Wandelingen (start op zondagnamiddag 14u00; gratis inschrijven via e-mail: leen.aertsen@stad.antwerpen.be of tel. 03 217 08 20)

- 18 mei (en 14 september): Spinnensafari Binnenstad - samenkomst aan Kloosterstraat aan het standbeeld van Peter De grote (pleintje tussen Riemstraat en Kloosterstraat)
- 25 mei (en 28 september): Spinnensafari Centrum - samenkomst aan Komedieplaats (voor hoofdingang Bourlaschouwburg)
- 8 juni (en 12 oktober): Spinnensafari Noord - samenkomst aan lange Beeldkensstraat (voor hoofdingang Stuivenbergziekenhuis)
- 22 juni (en 26 oktober): Spinnensafari Zuid - samenkomst aan harmoniepark (voor ingang Harmoniegebouw - Mechelsesteenweg)

Lezingen (in het EcoHuis, Turnhoutsebaan 139, 2140 Borgerhout, tel. 03 217 08 11; e-mail: ecohuis@stad.antwerpen.be; website www.eha.be)

- 22 mei (19u30): Arachnofobie en de houding tegenover spinnen door de eeuwen heen
- 5 juni (19u30): De spin. Wie is ze?
- 18 september (19u30): De spinnen van Antwerpen
- 4 oktober 2008 (13u30): Spinnen in de Antwerpse tuinen
- 21 oktober (19u30): Exotische spinnen in Antwerpen
- 20 november (19u30): Spinnen: mythes, bijgeloof en stadslegendes

VVE: Vlaamse Vereniging voor Entomologie

De VVE vergaderingen hebben plaats in de Bioruimte van de UA (campus Groenenborger) op de 1ste vrijdag van elke maand van 20u00 tot 22u00.

Meer info: Guido De Prins, Markiezenhof 32, 2170 Antwerpen (Merksem), tel. 03 289 73 94 of 0485 56 87 81, guido.deprins@telenet.be; website: www.phegea.org

VWBL: De Vlaamse Werkgroep Bryologie en Lichenologie

Deze werkgroep richt verscheidene mossenwandelingen in. Meer informatie over de wandelingen: Dirk De Beer, tel. 03 259 12 36, e-mail: dirk.debeer@pih.provant.be. Lichenenexcursies worden georganiseerd door Natuurpunt in samenwerking met de VWBL. Meer info over deze excursies: Dries Van den Broeck, Kerkstraat 65 te 2850 Boom, tel. 03 888 92 45 of 0472 57 04 28 of e-mail: dries.vandenbroeck@telenet.be

QUEST: Vereniging voor amateuropaleontologen

Maandelijks bijeenkomsten (cel algemene fossielen) gaan door elke tweede vrijdagavond van de maand vanaf 19u00 in het lokaal 110, Fort 2 in Wommelgem. Meer info: website www.paleo-quest.be

(Voor een up-to-date overzicht van alle mogelijke natuur- en milieueducatieve activiteiten in Vlaanderen kan je o.a. terecht op de website: nme.milieuinfo.be waar alle info gecentraliseerd wordt bijgehouden.)

Natuurstudie

Nachtzwaluwen in het Mastenbos: een populatie die niet zou mogen bestaan?

Bram Vogels, Van Haftenlaan 29/1, 2950 Kapellen, e-mail: bramvogels@hotmail.com

Inleiding

De nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus* L.) (figuur 1) is een nachtactieve vogelsoort die al vliegend grote insecten vangt en enkel in de zomer (mei-september) aanwezig is in het broedgebied.

Figuur 1: De nachtzwaluw © Glenn Vermeersch

De hoogste dichtheden van nachtzwaluwen vindt men in deels dichtgegroeide zandverstuivingen met een niet-vergraste bodem (van Kleunen et al., 2005). De soort komt eveneens voor in halfopen terreinen op schrale, zandige bodems. In de noordelijke Kempen is de soort hoofdzakelijk gekend van de grote heidecomplexen zoals het Klein en Groot Schietveld en de Kalmt-houtse Heide (Gabriëls, 2004). Dit laatste gebied bevat een grensoverschrijdende populatie met de Brabantse Wal (van Kleunen et al., 2005). Doordat de soort gebonden is aan kwetsbaar habitat wordt de nachtzwaluw op de Rode Lijst van Vlaamse broedvogels opgenomen als kwetsbaar (Devos et al., 2004). Daarnaast is de soort opgenomen in bijlage I van de Vogelrichtlijn, wat wil zeggen dat lidstaten van de EU specifieke gebieden moeten afbakenen waarbinnen beschermingsmaatregelen worden genomen voor de instandhouding van de soort (Decler, 2007).

Het Mastenbos is 150 ha groot en is gelegen in Kapellen (figuur 2). Het wordt sinds 1999 beheerd door het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) van de Vlaamse Gemeenschap. Slechts een deel van het Mastenbos is effectief geschikt nachtzwaluwgebied.

Tijdens de herinrichting van het bos zijn bepaalde delen geplagd waardoor kleine heideterreinen zijn ontstaan met daartussen

opslag van o.a. grove den. Verder zijn er brede zandpaden aanwezig en bestaan bepaalde delen van het bos uit een deels kunstmatig zandig microreliëf. In het noordelijk deel is naaldbout dominant terwijl meer naar het zuiden het aandeel loofhout sterk toeneemt.

Inventarisatiemethode en resultaten

Voor het inventariseren van de nachtzwaluw is het Mastenbos op regelmatige basis bezocht. Dit gebeurde tijdens de schemering en de vroege nacht om het aantal baltende mannetjes te tellen, overeenkomstig de territoriumkartering zoals voorgesteld in Hustings et al. (1989). Deze methode interpreteert minimaal één waarneming in de periode juni of juli als broedvogel. Later op het seizoen zijn er nog enkele controlebezoeken gebracht om de broedzekerheid vast te stellen. Hoewel broedzekerheid niet is vastgesteld voor alle territoria zijn er binnen enkele territoria wel degelijk bedelende en vliegvlugge jongen waargenomen.

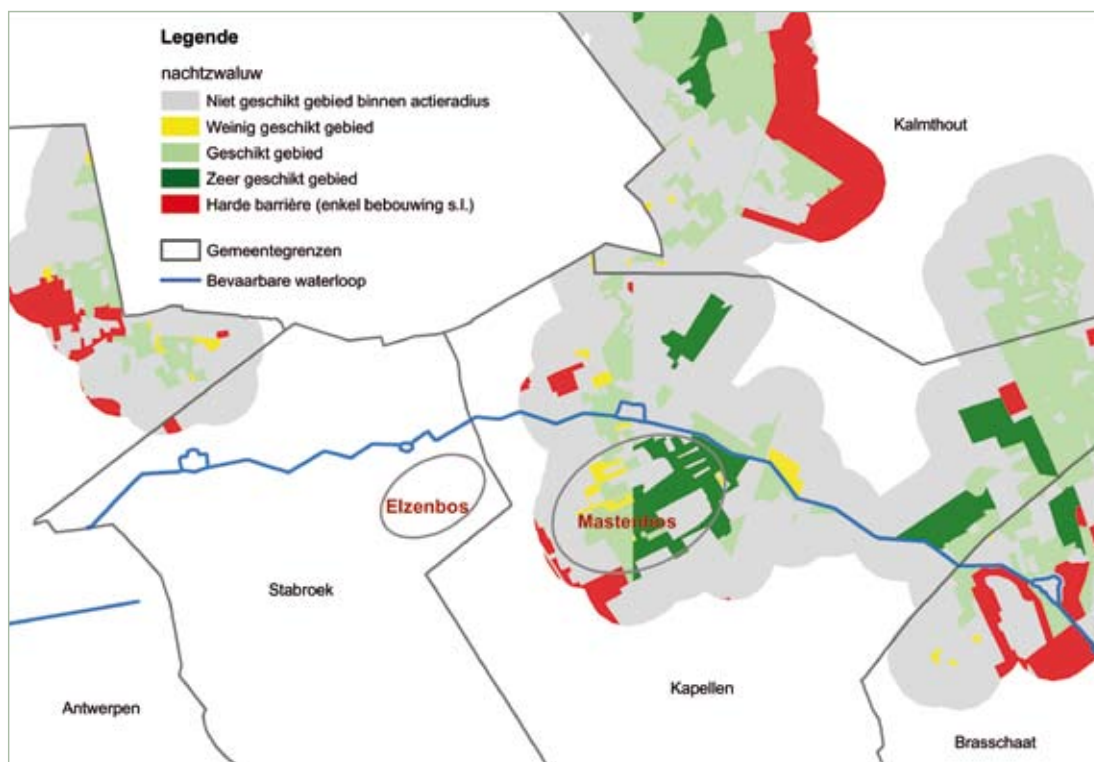
De inventarisaties hebben plaatsgevonden in de periode 2005-2007. De eerste twee jaar werden er telkens 7 territoriale mannetjes geteld en het laatste jaar nog 5. Alle territoria zijn geconcentreerd rond de plaatsen waar geplagd is en opnieuw boomopslag verschijnt.

Bespreking

Het voorkomen van nachtzwaluwen op een betrekkelijk kleine oppervlakte (<100 ha) in een bos met aanzienlijke recreatiedruk is verwonderlijk. Door het broedbiotoop lopen twee geleide wandelpaden en ruiterspaden. Daarnaast is het gebied rond de bunkers een geliefd speelterrein voor kinderen, zijn er vaak loslopende honden aanwezig en wordt het gebied 's avonds regelmatig doorkruist door motorcrossers. Over het algemeen wordt de nachtzwaluw beschouwd als een zeer verstoringsgevoelige soort (Heutz & Verheyen, 2001). Doordat recreatie de ecologische draagkracht van een gebied verlaagt, verzwakt een netwerkpopulatie, waardoor de kans op voorkomen vermindert (Henkens et al., 2003). Meer concreet weet men dat recreatie in gebieden vanaf 300 ha enkel is toegestaan op paden (Alterra, 2001) om de netwerkpopulatie te handhaven.

Het opnieuw voorkomen van de nachtzwaluw kan hoogstwaarschijnlijk verklaard worden door twee redenen:

- Ten eerste door een toename van de populatie, hoewel er onduidelijkheid bestaat of dit een algemene trend is dan wel een lokaal fenomeen (Gabriëls, 2004 en van Kleunen et al. 2005).

Figuur 2: Habitatkaart van de nachtzwaluw ter hoogte van de gemeenten Kapellen en Stabroek en naburige gemeenten (bron: Peymen J. et al., 2000)

- Ten tweede door de plagwerken van ANB en het ontstaan van zandige terreinen met vliegdennen waardoor het Mastenbos voor de soort meer geschikt wordt.

Het is dan ook bemoedigend dat de soort recent ook werd waargenomen in het naburig gelegen zeer kleine en tamelijk geïsoleerde Elzenbos (Stabroek).

Belangrijk is dat het voorkomen van de soort in een breder ruimtelijk kader gezien wordt. Indien er wordt vanuit gegaan dat de meeste territoria een reproducerend vrouwtje herbergen dan kan de populatie in het Mastenbos aangegeven worden als een stapsteenpopulatie (van Kleunen et al., 2005). Door de dispersieafstand (*) van ca. 25 km staan deze kleine populaties in relatie met de sleutelpopulatie op de Brabantse Wal.

(*) De dispersieafstand geeft de mobiliteit weer binnen de populatie van een soort. Het is in principe een niet gerichte verplaatsing waarbij omliggende gebieden gekoloniseerd kunnen worden. Dit mag niet verward worden met migratie wat een gerichte trekbeweging is over zeer grote afstand. Volgens het boek 'Wildlife ecology, conservation, and management van Sinclair A., Fryxell J. & Caughley G., 2006 (Blackwell Publishing, 469 p.) wordt 'dispersion' omschreven als 'the spatial pattern of distribution of individuals within populations' of 'het ruimtelijk patroon van de individuele verspreiding binnenin een populatie'. In het natuurrapport 2007 staat volgende uitleg voor dispersie 'de eenmalige ongerichte verplaatsing van organismen op weg naar een voortplantingsplaats'.

De populaties dienen dus niet op zich beschouwd te worden maar moeten geplaatst worden in een veel groter netwerk waarin ze een kleine maar niet te verwaarlozen rol spelen.

In de toekomst zal vooral het bosbeheer rekening moeten houden met de wensen en noden van de aanwezige populatie. Plaatsen van minimaal 2-4 ha groot, ontstaan uit kaalkappen, zijn een geschikt biotoop voor de nachtzwaluw. Deze maatregel is gedeeltelijk in tegenspraak met het geïntegreerd bosbeheer dat hoofdzakelijk kleinschalige kappen uitvoert en grote kaalkappen vermijdt. Hierdoor dreigen een aantal soorten waaronder de nachtzwaluw op termijn te verdwijnen. De

achteruitgang of populatieschommeling van het laatste jaar kan toeval zijn, maar heeft waarschijnlijk ook te maken met jonge den-nenopslag die ondertussen te groot is geworden en daardoor minder geschikt is geworden. Daarnaast moet er een bepaald aandeel grove dennen zijn (minimaal 20%, optimaal waarschijnlijk >60%) (van Kleunen et al., 2005) en moet de toenemende verstoring en een verdere omzetting naar loofhout tegengegaan worden.

Het netwerk van heideveldjes moet behouden blijven en onderliggende open verbindingen moeten voorzien worden. Gezien de soort gevoelig is aan 'verstoring' zal het tegengaan van recreatie en een strengere controle in het broedgebied een positief effect hebben op de aantallen.

Besluit

Het voorkomen van de populatie in het Mastenbos toont aan dat bij het inventariseren niet enkel aandacht dient uit te gaan naar de gekende kerngebieden voor de soort. Potentieel habitat, zoals recent ontstane kapvlaktes, in de ruime omgeving dienen ook steeds gecontroleerd te worden om de volledige populatie in beeld te brengen.

Literatuurlijst

Alterra. 2001: Handboek Robuuste Verbindingen; ecologische randvoorwaarden. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte.

Decler K., 2007: Europees beschermde natuur in Vlaanderen en het Belgisch deel van de Noordzee. Habitattypen / Dier- en

plantensoorten. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO).M.2007.01, Brussel, 584 p.

Devos K., Anselin A., Vermeersch G., 2004: Een nieuwe Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen (versie 2004). In: Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Van Der Krieken B. 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000 – 2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel p. 60-75.

Henkens R., Jochem R., Jonkers D., de Molenaar J., Pouwels R., Reijnen M., Visschedijk P. & de Vries S., 2003: Verkenning van het effect van recreatie op broedvogels. Literatuurstudie en koppeling modellen FORVISITS en LARCH. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, 62 p.

Heutz G. & Verheyen R., 2001: Ontsluiting Hoge Kempen op basis van de ecologische draagkracht. UIA, departement Biologie i.o.v. Aminal, afdeling Natuur en Regionaal Landschap Kempen en Maasland. 14 p.

Hustings M., Kwak R., Opdam P., Reijnen M., 1989: Natuurbeheer in Nederland Deel 3: Vogelinventarisatie, Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Pudoc Wageningen, Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels Zeist. 492 p.

Peymen J., Defloor W., Van Gulck T., van Straaten D., Kuijken E., 2000. Ecosysteemkwetsbaarheidkaarten voor Vlaanderen m.b.t. barrière. Instituut voor Natuurbehoud (INBO), Brussel. In opdracht van het Vlaams Impulsprogramma voor Natuurontwikkeling (BVR 8/2/1195, BS 10/6/1995)

van Kleunen A., Sierdsema H., van der Weide M., van Turnhout C. & Vogel R., 2005: Soortbeschermingsplan nachtzwaluw Noord-Brabant. SOVON-onderzoeksrapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen. 77 p.

Gabriëls J., 2004. Nachtzwaluw. In: Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Van Der Krieken B., 2004: Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel 496 p.

Nachtzwaluwtocht

Wens je de 'Nachtzwaluwtocht' in de Kalmthoutse Heide op 13 juni mee te doen met Natuurpunt afdeling Noorderkempen dan ben je van harte welkom. Samenkomst is om 22u00 aan de parking Noord, Verbindingsstraat Kalmthout.

Meer info: Herman Jacobs, tel. 03 677 35 98.

Sieralgen (Desmidiaceeën) in de provincie Antwerpen - Oude en nieuwe waarnemingen uit het gebied van de Kleine Nete

Jos Gysels, Ernest Claesstraat 11, 2200 Herentals, e-mail: jos.gysels@natuurpunt.be

Foto's © Jos Gysels

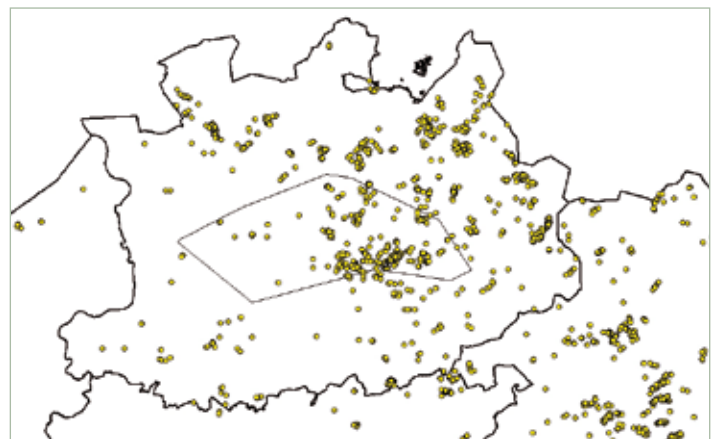
Inleiding

Oude waarnemingsgegevens laten toe om de toestand van de natuur vroeger en nu te vergelijken. Ze zijn ook onontbeerlijk voor het opstellen van Rode Lijsten. Maar jammer genoeg zijn oude gegevens erg zeldzaam en is een correcte interpretatie niet altijd eenvoudig. De waarnemingen van sieralgen die Van Meel meer dan 50 jaar geleden verzamelde in het stroomgebied van de Kleine Nete worden hier vergeleken met eigen recente waarnemingen uit dezelfde regio.

De Antwerpse algenonderzoeker L.I.J. Van Meel

In het midden van de vorige eeuw onderzocht L. Van Meel zoetwaterwieren in de provincie Antwerpen. Hij publiceerde hierover enkele artikels in Bulletin de la Société Royale de Botanique de Belgique (zie literatuurlijst). Zo bemonsterde hij in de periode voor en tijdens Wereldoorlog II onder meer beken ("eaux courantes"), afgesneden meanders ("méandres"), laagvenen ("tourbières"), vijvers ("étangs") en moerassen ("mares") in het stroomgebied van Kleine Nete, Aa, Grote en Kleine Schijn en zijbeken

(Van Meel L.I.J., 1944). De bestreken regio behelsde grosso modo het westelijk deel van wat vandaag het Kempisch rivier- en duinendistrict heet (Couvreur et al., 2004) (Figuur 1).

Figuur 1: De locaties van recente waarnemingen en perimeter die L.I.J. Van Meel onderzocht in de provincie Antwerpen

Bespreking van de soorten

Omgezet naar huidige taxonomische inzichten (Coesel F.M. & Meesters K., 2007) vermeldt Van Meel in totaal 46 soorten sieraalgen (tabel 1).

In tabel 1 werden de soorten van Van Meel ingedeeld in zes categorieën op basis van het actuele voorkomen en zeldzaamheid:

C	= lokaal niet zeldzaam
BB	= lokaal zeldzaam, maar niet zeldzaam in een groter gebied
BA	= lokaal zeldzaam en ook in een groter gebied zeldzaam
AC	= lokaal niet meer gevonden, maar in een groter gebied niet zeldzaam
AB	= lokaal niet meer gevonden en zeldzaam in een groter gebied
AA	= lokaal niet meer gevonden en ook niet meer in een groter gebied
O	= onvoldoende bekend (onzekere determinatie of onvoldoende van actuele verspreiding)

Onder lokaal zeldzaam wordt in dit geval bedoeld: niet meer dan één waarneming bekend. Het groter gebied dat in beschouwing genomen werd, is de Kempen als ecoregio. Zeldzaam betekent: waarnemingen uit max. 11 uurhokken in de Kempen.

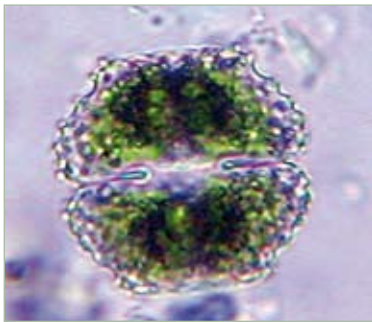
Tabel 1: Lijst sieraalgen gevonden door Van Meel (1944) en huidige status (legende zie kader hierboven)

nr	wetenschappelijke naam van sieraalg	categorie
Geslacht Closterium (Cl.)		
1	<i>Cl. acerosum</i>	C
2	<i>Cl. aciculare</i>	O
3	<i>Cl. cornu</i>	O
4	<i>Cl. cynthia</i> (als <i>Cl. cynthia</i> v. Jenneri)	C
5	<i>Cl. directum</i> (als <i>Cl. ulna</i>)	C
6	<i>Cl. ehrenbergii</i>	C
7	<i>Cl. gracile</i>	C
8	<i>Cl. intermedium</i>	C
9	<i>Cl. leibleinii</i>	C
10	<i>Cl. moniliferum</i>	C
11	<i>Cl. pronum</i>	C
12	<i>Cl. setaceum</i>	C
13	<i>Cl. tumidum</i>	O
Geslacht Cosmarium (C.)		
14	<i>C. cor bula</i>	BA
15	<i>C. margaritifera</i>	C
16	<i>C. pygmaeum</i>	BA
17	<i>C. pyramidatum</i>	AC
18	<i>C. subcostatum</i>	C
19	<i>C. turpinii</i>	C

nr	wetenschappelijke naam van sieraalg	categorie
Geslacht Desmidium (D.)		
20	<i>D. grevillei</i> (als <i>D. grevilliae</i> , <i>D. cylindricum</i> , ook <i>D. dictyon</i> ?)	AC
21	<i>D. swartzii</i> (incl. <i>D. quadrangulum</i>)	C
Geslacht Euastrum (E.)		
22	<i>E. oblongum</i>	BB
23	<i>E. verrucosum</i>	C
Geslacht Hyalotheca (H.)		
24	<i>H. mucosa</i>	AB
Geslacht Micrasterias (M.)		
25	<i>M. crux-melitensis</i>	AB
26	<i>M. denticulata</i>	AB
27	<i>M. furcata</i> (als: <i>M. radiata</i>)	AA
28	<i>M. rotata</i>	C
29	<i>M. truncata</i>	C
Geslacht Netrium (N.)		
30	<i>N. digitus</i> var. <i>nagelli</i> (als <i>Penium nagelii</i>)	C
Geslacht Pleurotaenium (Pl.)		
31	<i>Pl. coronatum</i>	AA
32	<i>Pl. ehrenbergii</i>	C
33	<i>Pl. trabecula</i> (var. <i>rectum</i>)	C
Geslacht Sphaerosoma (Sp.)		
34	<i>Sp. vertebratum</i>	AA
Geslacht Staurostrum (S.)		
35	<i>S. sebaldi</i> (als <i>S. bifidum</i>)	O
36	<i>S. cristatum</i>	AA
37	<i>S. gracile</i>	O
38	<i>S. inflexum</i>	C
39	<i>S. meriani</i>	AA
40	<i>S. polymorphum</i>	O
41	<i>S. proboscium</i>	O
42	<i>S. alternans</i> (als <i>S. tricornis</i>)	C
Geslacht Staurodesmus (St.)		
43	<i>St. orientalis</i> (als <i>S. megacanthum</i>)	AA
44	<i>St. mucronatus</i> (als <i>S. dejectum</i> var. <i>mucronatum</i>)	BA
45	<i>St. brevispina</i> (als <i>S. brevispinum</i>)	AB
Geslacht Xanthidium (X.)		
46	<i>Xanthidium antilopaeum</i>	BB

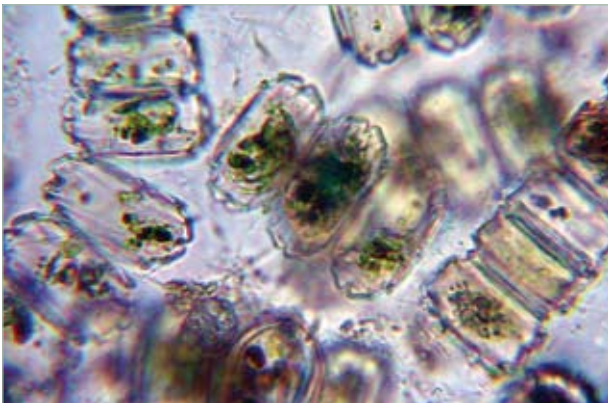
Met 13 soorten is *Closterium* het soortenrijkste geslacht. Veelal zijn het echter vrij algemene soorten, de meeste uit voedselrijkere milieus. Bij *Cl. ehrenbergii* noteert Van Meel dat hij grote aantallen vond in de Kleine Beek in Schilde. Sieralgen verkiezen meestal stilstaand water, maar vandaag zijn er ook nog mooie sieralgenvegetaties met onder meer *Cosmarium turpinii* en *Cl. ehrenbergii* te vinden in de plantenrijke gedeelten van Kleine Nete en Aa. *Cl. tumidum* is een soort die niet voorkomt in de Nederlandse flora van Coesel & Meesters (2007), maar door ons in en buiten het gebied meermaals werd gevonden in tijdelijke waters. *Cl. directum* is een typische soort van voedselarm water.

Het grote geslacht *Cosmarium* is in de lijst van Van Meel slecht vertegenwoordigd met amper zes soorten, uit zeer uiteenlopende milieus. *C. turpinii* en *C. subcostatum* horen thuis in voedselrijk water, *C. pyramidatum* en *C. margaritifera* verkiezen matig voedselrijk (mesotroof) water en *C. pygmaeum* moet gezocht worden in voedselarme veenmosvennen. *C. corbula* (figuur 2) is dan weer vooral een zeldzame soort van tijdelijke waters, plas-sen en ondiepe poelen.

Figuur 2: *Cosmarium corbula* is vooral te vinden in uitdrogende poelen

Van Meel vermeldt niet minder dan vijf soorten uit het geslacht *Desmidium*. De nieuwe taxonomische inzichten brengen dat aantal terug tot twee. Welke soort door Van Meel bedoeld wordt met *D. dictyon* is niet te achterhalen. *D. swartzii* is vandaag nog steeds vrij algemeen. Van *D. grevillei* (figuur 3) is van net buiten het gebied één recente waarneming bekend uit een ven in het Winkelsbroek (Turnhout). Verder komt deze fraaie soort wel nog voor op enkele plaatsen in de Limburgse Kempen.

Figuur 3: Lege cellen van *Desmidium grevillei*

Van Meel vond slechts twee soorten *Euastrum*, beide typisch voor matig voedselrijke (mesotrofe) milieus. Van het geslacht *Hyalotheca* ontbreekt de algemene *Hyalotheca dissiliens*. De gevonden *H. mucosa* is zeldzaam en recent enkel bekend uit de Oost-Limburgse Kempen.

Ridderkruisen (*Micrasterias*) zijn opvallende en meestal ook zeldzame soorten. Van *M. furcata* zijn geen recente vindplaatsen meer bekend in Vlaanderen. *M. denticulata* is ook zeer zeldzaam (en ontbreekt in de provincie). Oude determinaties moeten evenwel met de nodige voorzichtigheid bekeken worden wegens mogelijke verwarring met *M. thomasiana*. *M. truncata* is de laatste decennia wellicht ook zeldzamer geworden. *M. rotata* komt nog steeds – en soms zelfs in groot aantal – voor in allerhande matig voedselrijke waters, zowel vijvers als moerassen. Voor een meer uitgebreide bespreking van het voorkomen van ridderkruisen in de provincie, zie mijn artikel 'Ridderkruisen: oude en nieuwe vindplaatsen in de provincie Antwerpen' in het ANKONA-jaarboek 2005 (Gysels J., 2005).

Netrium digitus is in de Kempen nog steeds een vrij algemene soort en matig algemeen in de rest van Vlaanderen. *Pleurotaenium coronatum* is zeer bijzonder. Het is een soort van matig voedselrijk water en is recent niet meer gevonden. Ook bij onze noorderburen is maar één (oude) vindplaats bekend (Coesel F.M. & Meesters K., 2007). *Sphaerosozoma vertebratum* is eveneens een mesotrofe soort zonder recente waarnemingen.

Staurastrum is een moeilijk geslacht waarvan de taxonomie nog steeds niet goed vastligt. Dat maakt vergelijking met vroegere meldingen soms onzeker. Indien correct gedetermineerd zijn *S. meriani* (opvallende soort) en *S. sebaldi* (sterk verwant en mogelijk zelfs identiek met *St. manfeldtii*) unieke waarnemingen. Ook *S. cristatum* is het vermelden waard, zelfs als er verwarring zou zijn met *S. oligocanthum*.

In de lijst van *Staurastrum* staan verder drie soorten uit het sindsdien afgesplitste geslacht *Staurodesmus*.

- *Staurodesmus orientalis* (als *Staurastrum megacanthum*) is een unieke waarneming, maar ook een wat onduidelijke soort.
- Van *Staurodesmus brevispina* (als *Staurastrum brevispinum*) is één recente waarneming bekend uit het zuiden van de provincie (Langdonken Herselt).
- *Staurodesmus mucronatus* (als *Staurastrum dejectum* var. *mucronatum*) (figuur 4) is eveneens zeldzaam in de Kempen en aangrenzende regio's.

Figuur 4: *Staurodesmus mucronatus* is een zeldzame soort van poelen van vijvers

Alle soorten *Xanthidium* zijn vrij zeldzaam tot zeer zeldzaam en hun verspreiding in Vlaanderen is beperkt tot de Kempen. De fraaie *X. antilopaeum* (figuur 5) is een van de wat algemenere soorten en hoort thuis in gebufferde mesotrofe waters. In Antwerpen is deze soort onder meer nog te vinden in het oosten en zuiden van de provincie.

Figuur 5: *Xanthidium antilopaeum*, een fraaie soort van gebufferde matig voedselrijke waters

Algemene vaststellingen

Van Meel geeft in zijn artikel geen informatie over het aantal onderzochte locaties. Het relatief lage totale soortenaantal (46 tegenover recent 204 op 326 locaties) en vooral het ontbreken van veel algemene soorten suggereert een eerder beperkt onderzoek.

Er staan relatief weinig typische soorten van zeer voedselarme milieus op de lijst van Van Meel, maar dat heeft ongetwijfeld te maken met de onderzochte biotopen. Interessanter is de vaststelling dat opvallend veel soorten typisch zijn voor matig voedselrijke (mesotrofe) waters. Veel van die soorten zijn vandaag zeldzaam en belangrijke kwaliteitsindicatoren van een kwetsbaar habitat. Een aantal zijn recent niet meer gevonden in het gebied of zelfs in heel Vlaanderen.

Minstens alle soorten die niet meer teruggevonden werden (cat. AA) of die ook buiten het gebied vandaag zeldzaam zijn (cat. AB en cat. BA) komen wellicht in aanmerking voor de Rode Lijst. Het gaat om minimum 12 soorten van in totaal 46.

Nawoord

Oude verslagen vertellen ook iets over de tijdsgeest. Van Meel was een bezorgde natuuronderzoeker. Hij getuigt: “*De streek tussen Lier en Emblem is onherkenbaar geworden sinds de Bollaak is gedempt om plaats te maken voor een groot verbindingskanaal; sommige veengebiedjes in Grobbendonk zijn vernietigd voor een of ander nutsdoel of uit onachtzaamheid.*” [vertaling Jos Gysels].

Literatuur

Coesel F.M. & Meesters K., 2007: Desmids of the Lowlands. Mesotaeniaceae and Desmidiaceae of the European Lowlands. KNNV, Zeist, 2007.

Couvreux, M. *et al.*, 2004: Ecodistricten en ecoregio's als instrument voor natuurstudie en milieubeleid. *Natuur.focus*, 3(2): pp. 51-58.

Gysels J., 2005: Ridderkruisen (*Micrasterias* Ag. Ex Ralfs): oude en nieuwe vindplaatsen in de provincie Antwerpen.

In: ANKONA Jaarboek 2004-2005: 69-74.

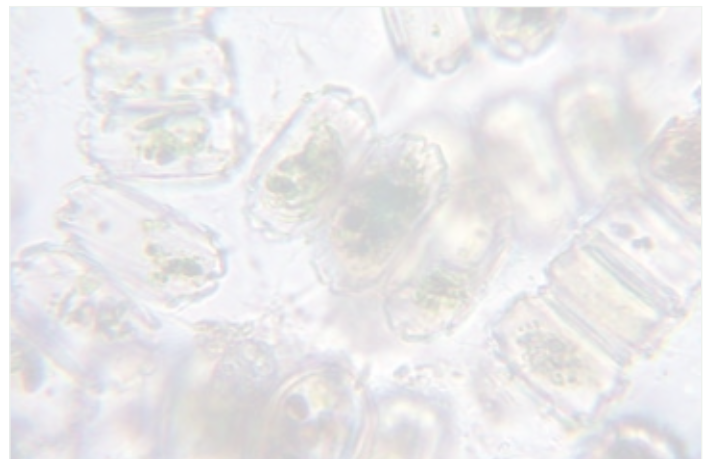
Van Meel L.I.J., 1937: Matériaux pour servir à la flore algologique de la province d'Anvers. Premier supplément. Bulletin de la Société Royale de Botanique de Belgique, t. LXX.

Van Meel L.I.J., 1938: Matériaux pour servir à la flore algologique de la province d'Anvers. Premier supplément. Bulletin de la Société Royale de Botanique de Belgique, t. LXXI, fas. 1.

Van Meel L.I.J., 1939: Matériaux pour servir à la flore algologique de la province d'Anvers. Deuxième supplément. Bulletin de la Société Royale de Botanique de Belgique, t. LXXI, fas. 2.

Van Meel L.I.J., 1943: Algues recueillies au cours de l'herborisation annuelle de la société, le 28 juin 1942. Bulletin de la Société Royale de Botanique de Belgique, t. LXXV.

Van Meel L.I.J., 1944: Contributions à la flore algologique de la Belgique. Bulletin de la Société Royale de Botanique de Belgique, t. LXXVI.

Bruine vuurvlinder, terug van weg geweest in de provincie Antwerpen!

Ilf Jacobs, medewerker Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, e-mail: ilf.jacobs@natuurpunt.be

Wouter Vanreusel, medewerker Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, e-mail: wouter.vanreusel@natuurpunt.be

De bruine vuurvlinder kent een bewogen geschiedenis in Vlaanderen. Deze eens algemeen voorkomende dagvlinder in de provincies Antwerpen en Vlaams Brabant ging in de tweede helft van de 20ste eeuw drastisch achteruit. Enkele jaren werd zelfs gedacht dat de soort uitgestorven was in Vlaanderen. Tot een kleine populatie werd teruggevonden in het noorden van de provincie Vlaams-Brabant. Een onderzoek naar de toestand van deze restpopulatie bracht aan het licht dat het areaal van deze populatie doorloopt tot in het zuiden van provincie Antwerpen. Goed nieuws, maar dit betekent ook werk aan de winkel! Zonder gerichte beschermingsmaatregelen is de kans immers reëel dat de vlinder voorgoed uitsterft.

Herkenning

De bruine vuurvlinder (*Lycaena tityrus*) behoort tot de familie van de blauwtjes (Lycaenidae). In tegenstelling tot zijn familieleden is hij niet blauw maar vooral bruin. Het is een relatief kleine vlinder met zijn vleugellengte van zo'n 14 mm. De vlinder vliegt in twee generaties van begin mei tot eind juni en van begin juli tot eind augustus.

De bruine vuurvlinder is een eerder onopvallende dagvlinder, maar van naderbij bekeken vallen zijn mooie kleuren en tekening op (figuur 1). In tegenstelling tot de grijze onderkant van de achtervleugel van de kleine vuurvlinder, is die van de bruine vuurvlinder geelbruin. Op de achterrond van voor- en achter-

vleugel bevinden zich oranje vlekken die met een zwarte rand zijn afgeboord. De mannetjes zijn donkerbruin met een blauw-groene schijn. Bij de wijfjes is de bovenkant van de voorvleugels gedeeltelijk oranje met zwarte stippen.

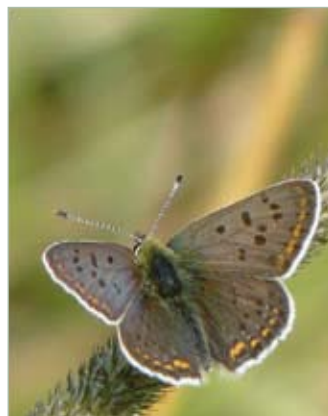
Biotoop

De bruine vuurvlinder houdt van bloemrijke hooi- en graslanden met veel kruiden en bloemen. Over het algemeen kan men stellen dat de restpopulatie in de regio voorkomt op matig voedselrijke tot schrale en voedselarme hooilanden en hier en daar op verlaten hoekjes.

De terreinen variëren in drainage van matig vochtig tot droog.

De bruine vuurvlinder is een nectargeneralist, hij maakt m.a.w. gebruik van tal van nectarplanten. Er dient echter gedurende de ganse vliegperiode voldoende nectar voorhanden te zijn. Veld-zuring (*Rumex acetosa*) blijkt de belangrijkste waardplant en gebieden kunnen dus maar in aanmerking komen als leefgebied indien deze plant hier voorkomt.

Een andere belangrijke parameter voor de bruine vuurvlinder is variatie in de structuur van de vegetatie. Het hieruit voortkomende microklimaat lijkt van groot belang voor de bruine vuurvlinder. De eiafzetplaatsen bevinden zich immers vaak op open plekjes, schraal en arm aan vegetatie. Mogelijk is de reden hiervoor een snellere ontwikkelingstijd van de rupsen. Door de

Figuur 1: Bruine vuurvlinder (van links naar rechts): bovenkant wijfje, bovenkant mannetje, onderkant (geslachten gelijk) © Foto's Ilf Jacobs, Wouter Vanreusel

naakte bodem warmen deze plekken immers snel op bij zonnige weercondities. De mannetjes van de bruine vuurvliinder gebruiken dan weer wat hoger opschietende planten als uitkijkposten of om te zonnen. En ook voor de overwintering mag de grasmate niet té kort zijn. Een structuurrijk grasland met veel overgangen tussen korte en lange vegetatie is dus ideaal.

Ook beschutting is belangrijk want als thermofiele organismen zijn dagvlinders voor hun activiteit afhankelijk van voldoende hoge temperaturen. De minimale activiteitstemperatuur kan bereikt worden door zonneschijn, maar ook vanuit de omgevings-temperatuur. Die laatste wordt sterk beïnvloed door de oriëntatie van een locatie en de invloed van de wind erop. De onmiddellijke omgeving van bosranden, houtkanten, groepen struiken en hoge vegetaties die gericht zijn op het zuiden warmt sneller op. Plekken die beschut zijn tegen de overheersende windrichting (veelal zuidwestelijk) behouden hun warmte nog langer.

Veel van deze bloemrijke graslanden met een goed microklimaat zijn echter verdwenen. Intensivering en schaalvergroting van de landbouw en een hoge stikstofdepositie waarvoor de soort erg gevoelig is, hebben ertoe geleid dat de bruine vuurvliinder in Vlaanderen bijna volledig is uitgestorven.

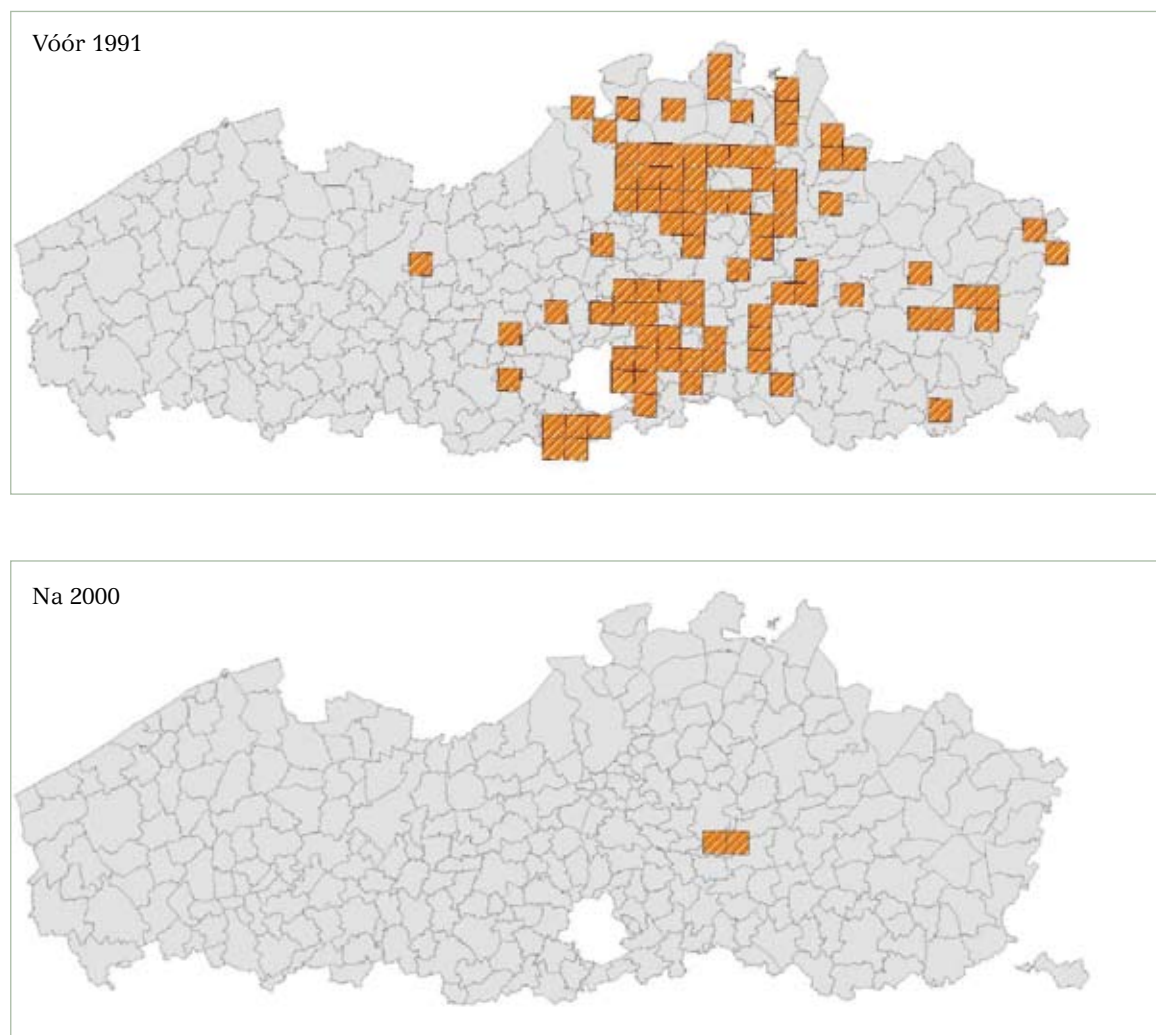
Toestand van de soort in Vlaanderen

De bruine vuurvliinder is één van die soorten dagvlinders die vroeger zeer algemeen was, maar die een enorme achteruitgang kende in de jaren '70-80. De achteruitgang was zelfs zo sterk dat de soort verschillende jaren niet meer werd waargenomen en daardoor uitgestorven werd gewaand.

Toch waren er begin jaren '90 opnieuw enkele waarnemingen van deze soort, waardoor kon worden vermoed dat minstens 1 populatie van de soort in de regio ten westen van Aarschot had kunnen overleven. Tijdens gerichte zoektochten door vrij-

willigers in 2004-2006 werd de bruine vuurvliinder op een aantal percelen vastgesteld, maar de verspreiding van de vliinder en de toestand van de populaties waren onduidelijk.

Gezien de uniekheid van de situatie (een met uitsterven gewaande inheemse soort blijkt toch nog aanwezig) en de dringendheid van de zaak (indien nog een levensvatbare populatie aanwezig is, is bescherming dringend om de soort in Vlaanderen te behouden) besloot het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) van de Vlaamse overheid over te gaan tot een onderzoeksopdracht. Deze opdracht werd uitgevoerd door Natuurpunt Studie.

Figuur 2a en 2b: Verspreiding van de bruine vuurvliinder in Vlaanderen in de periode vóór 1991 (boven) en na 2000 (onder) (bron: databank Vlinderwerkgroep).

Resultaten van het verspreidingsonderzoek

Een grondige inventarisatie in de ruime regio van waaruit de bruine vuurvinders gemeld werden, resulteerde in het vinden van heel wat nieuwe leefgebieden. In totaal werden in 2007 59 bruine vuurvinders waargenomen op 29 verschillende percelen. De dichtheid aan vlinders was echter opvallend laag. Vaak diende het hele perceel uitgekamd te worden om tenslotte 1 of enkele exemplaren te vinden.

Buiten de bevestiging dat een restpopulatie voorkomt in de regio rond Begijnendijk, bracht de inventarisatie een nieuw gegeven aan het licht. De bruine vuurvinder weet blijkbaar ook nog stand te houden in de provincie Antwerpen! In de grensstreek met Vlaams-Brabant werd immers op een korte tijdspanne een aanzienlijk deel van de waarnemingen verricht. Het is niet onwaarschijnlijk dat de Antwerpse populatie een belangrijk deel uitmaakt van restpopulatie van deze met uitsterven bedreigde vlinder.

De Antwerpse deelpopulatie

De recent ontdekte deelpopulatie bevindt zich in de buurt van Pijpelheide (gemeente Heist-op-den-Berg) (figuur 3).

Figuur 3: Bloemrijk hooiland met goede structuurvariatie in de omgeving van Pijpelheide. Zowel matig vochtig als droog terrein is hier aanwezig © Foto Marc Herremans

Deze regio wordt gekenmerkt door het kleinschalige karakter van de percelen en de afwezigheid van intensieve landbouw. De aanwezigheid van een complex van kleinschalige hooilanden afgewisseld door verloren hoekjes en houtkanten creëert een geschikt leefgebied voor de bruine vuurvinder.

Zoals ook in de Vlaams-Brabantse situatie, is ook hier de populatie bijna volledig aanwezig op privé-terreinen. Hierdoor is bescherming via een gebiedsgericht beleid op korte termijn moeilijk te realiseren. Maar maatregelen zijn wel dringend nodig. Hooilanden worden stelselmatig omgevormd tot graasweiden, en de hoge graasdruk van o.a. paarden laat maar weinig kan-

sen voor de soort. Andere terreinen verruigen dan weer door verwaarlozing of worden gemaaid zonder afvoer van maaisel. Hierdoor ontstaat er een weinig soortenrijk grasland met een dichte grasmatt, waardoor het leefgebied eveneens ongeschikt wordt voor de bruine vuurvinder.

Hoewel de landschapsstructuur en in de regio geschikt is en er nog heel wat graslandjes over zijn, is de situatie voor de bruine vuurvinder momenteel lang niet ideaal.

Toekomst voor de bruine vuurvinder in de provincie Antwerpen?

Dat een uitgestorven gewaande dagvlinder terug wordt ontdekt, creëert de mogelijkheid voor een unieke herkansing. Maar om de soort niet opnieuw te laten uitsterven is op korte termijn wel actie nodig.

Een aanpassing van het beheer van de betrokken graslanden is noodzakelijk. Kleine maatregelen kunnen al volstaan. De eerste maaibeurt pas uitvoeren vanaf half juni, en de tweede (of enige) maaibeurt pas vanaf begin september bijvoorbeeld. Of gefaseerd maaien waarbij telkens een perceel wordt uitgerasterd. Het instrument van beheerovereenkomsten met particulieren kan hierbij een goede stimulans zijn. Waar mogelijk zouden ook een aantal kerngebieden dienen te worden veiliggesteld door aankoop. Tegelijk zou moeten getracht worden om verbindende elementen te realiseren tussen de leefgebieden. Ook gemeenten kunnen dus hun rol spelen, door bij het bermbeheer rekening te houden met deze vlinder. Of door maatregelen te nemen op gemeente- of kerkfabriekgronden. Wie weet kunnen maatregelen voor de soort kaderen in de nieuwe samenwerkingsovereenkomst. De Provincie kan hierbij bemiddelen. Zeker omdat deze nieuwe soort voldoet aan het 'Bauwens criterium' voor provinciale prioritaire soorten (*). Indien de verschillende betrokken partijen allemaal een inspanning doen, is er misschien nog een mooie toekomst weggelegd voor de bruine vuurvinder.

(*) Wanneer een soort typisch kan genoemd worden voor een provincie, is onderzocht door het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (INBO). De algemene conclusie van dit onderzoek is dat je hiervoor de 33 procentregel kan gebruiken. Wanneer 33 procent van het leefgebied van een soort in Vlaanderen binnen de provincie Antwerpen ligt, dan is het een typische soort voor de provincie Antwerpen. Let op, dit is niet de enige selectiemethode, meer info vind je in de studie zelf.

(zie website www.provant.be/leefomgeving en verder klikken via rubriek 'natuur en bos' > 'soorten-beleid' > 'aandachtsoorten'; zie ook het artikel in vorig ANTenne-nummer (2008/1) 'Aandacht!!! Soorten ...: prioritaire soorten in de provincie Antwerpen')

Wie op de hoogte wil blijven van de recente ontwikkelingen rond de soort, kan zich abonneren op de digitale Nieuwsbrief 'Bruine vuurvinder' via een mailtje aan vlinders@natuurpunt.be.

In beeld of op ANTenne

Verenigingen actief in de paleontologie:

Belgische Vereniging voor Paleontologie vzw (BVP)

Belgische Vereniging voor Paleontologie vzw

De Belgische Vereniging voor Paleontologie vzw (BVP) werd opgericht in 1977 door een aantal Antwerpse amateur-paleontologen. De vereniging kende een vrij snelle opgang en is inmiddels in België maar ook in het buitenland een begrip geworden. BVP hecht veel belang aan het zelf verzamelen van fossielen en er worden dan ook regelmatig excursies georganiseerd voor de leden in binnen- en buitenland.

Maandelijkse bijeenkomsten met lezingen vinden plaats te Antwerpen in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen, maar ook bij de afdelingen te St. Gillis-Waas in het 'Huis van de Evolutie' en in het jeugdhuis 'De Nok' te Vosselaar. Belangrijk zijn vooral de bijeenkomsten en excursies speciaal voor jongeren en beginners. Zij leren er alles over fossielen (zoeken, prepareren en determineren).

Deze bijeenkomsten gaan door in ons lokaal van het fossielenmuseum 'Het Huis van De Evolutie' te St. Gillis-Waas. In dit museum krijgen zij ook de gelegenheid hun kennis te vergroten.

Jaarlijks organiseert BVP een Internationale Fossielenbeurs in het gemeentepark van St. Gillis-Waas. Het tweemaandelijks tijdschrift "Spirifer" bevat veel interessante artikels over fossielen en alle activiteiten van de vereniging. De bibliotheek staat gratis ter beschikking van onze leden en bevat vele boeken en paleontologische tijdschriften.

Meer info:

BVP-Secretariaat, Gh. Hofmans, Groene Swaenlaan 36, 2940 Stabroek, tel. 03 569 01 75, e-mail: suzy.h@versateladsl.be of op de website: www.paleontologie.be

De werkgroep Natuurhistorisch Museum Boekenberg vzw

De werkgroep van het Natuurhistorisch Museum Boekenberg vzw zet zich in voor het openhouden, onderhouden en inrichten van het museum.

Zij werken uitsluitend met onbezoldigde vrijwilligers. Het museum is sedert 1963 ondergebracht in het 18de

eeuwse grottencomplex van Boekenbergpark te Deurne. Het is tevens het grootste kunstmatig aangelegde grottencomplex van West-Europa. De onderaardse zalen en gangen herbergen een permanente tentoonstelling met als hoofdthema paleontologie, met een zeer uitgebreide verzameling fossielen van dieren en planten vanaf het Pré-Cambrium tot het Quartair. Zeer belangrijk zijn de fossielen uit het Antwerpse, waaronder fragmenten van mammoet, wolharige neushoorn, walvissen, haaien, roggen, dolfinen, enz.

Het museum heeft nog drie andere afdelingen die het bekijken eveneens waard zijn nl. de afdeling mineralogie (meer dan 400 verschillende mineralen en gesteenten in al hun kleuren en verscheidenheid), de afdeling archeologie (met resultaten van opgravingen o.a. uit het Antwerpse) en de prehistorie (voorwerpen uit de oertijd, stenen werktuigen en kunstuitingen). Het museum is geopend elke zondag (vanaf mei tot en met oktober) van 14u00 tot 18u00. Gesloten op feestdagen. Inkom volwassenen: € 1,00, kinderen onder de 7 jaar gratis, evenals leden van de Werkgroep.

Het lidmaatschap van de Werkgroep bedraagt 10 euro en je ontvangt automatisch vier infoblaadjes per jaar evenals de extra publicatie 'Paleobiologica'. Wij houden onze maandelijkse bijeenkomst (de eerste maandag van de maand - uitgezonderd juli en augustus) in zaal van de Sporthal 'Den Drab', Drabstraat 47 in Mortsel. Voorzitter van de werkgroep is Pierre Ardaen, Lieve Gruyaertstraat 47, 2640 Mortsel, tel. 03 454 28 08.

Meer info:

Secretariaat van de werkgroep van het Natuurhistorisch Museum Boekenberg, Marcella Buelens-Maes, Timmerdonckstraat 6, 2650 Edegem, tel. 03 449 27 49, e-mail: marcella.maes@scarlet.be of op de website: museumboekenberg.skynetblogs.be

Palaeo Publishing & Library vzw (PPL)

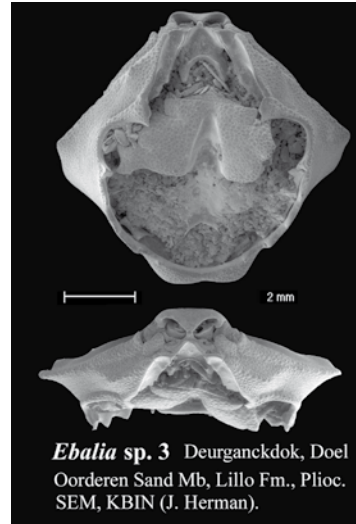
Palaeo Publishing
& Library

Palaeo Publishing & Library (PPL) is een vereniging, die tot doel heeft de wetenschappelijke studie van de paleontologie te bevorderen, door het uitgeven van een tijdschrift, het samenstellen van een gespecialiseerde bibliotheek en het aanleggen van archieven. Elke maand (behalve in juni) wordt vergaderd op de derde donderdag, in een zaal van de Sporthal 'Den Drab', Drabstraat 47 in Mortsel. Daarbij worden lezingen afgewisseld met determinatie avonden.

Het tijdschrift van de vereniging, *Palaeontos*, is internationaal gerefereerd. Het verschijnt één tot vier maal per jaar en is in zoverre uniek dat elk nummer een monografie vormt over één onderwerp. Zowel Belgische als buitenlandse auteurs werken aan het tijdschrift mee en ook de verspreiding is internationaal. Via ruilabonnementen met tientallen instituten, musea en universiteiten is PPL in staat een uitgebreide bibliotheek op te bouwen. Deze wordt verder aangevuld met schenkingen, aankopen, enz. Voor het ogenblik is het mogelijk de grootste in paleontologie gespecialiseerde bibliotheek in België, na deze van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen - KBIN.

Bij het identificeren van hun fossielen kunnen de leden daarenboven gebruik maken van een goed gedocumenteerde verzameling fossielen, vooral uit België en van een enorm fotoarchief, waarin afbeeldingen uit de collecties van leden zijn opgenomen, maar ook uit museumcollecties; een aantal foto's is met de scanning elektronenmicroscop van het KBIN gemaakt. Tenslotte is er ook een sedimentencollectie, die toelaat waargenomen profielen te vergelijken met monsters uit gekende plaatsen.

Het bestuur van de vereniging en de redactie van *Palaeontos* bestaan uit personen die professioneel in de paleontologie of geologie werkzaam zijn of waren. Een aantal actieve leden helpt mee aan het opbouwen van de collecties en de archieven, het geven van lezingen, enz. De toetredende leden tenslotte maken intensief gebruik van de voorzieningen van de vereniging. Groepsuitstappen worden niet ingericht, maar de vereniging helpt de individuele leden wel met informatie over vindplaatsen en het bekomen van toelatingen om deze te betreden. Het inrichten van

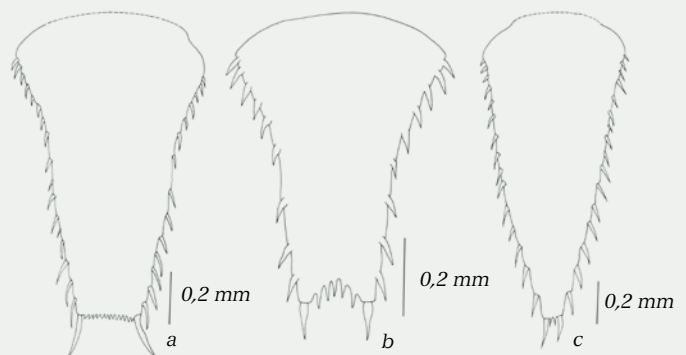
beurzen en andere commerciële activiteiten wordt gemedend. PPL richt zich dus tot een publiek van meer gevorderde verzamelaars, die niet alleen stukken willen bijeen brengen, maar ook bereid zijn deze voor wetenschappelijk onderzoek beschikbaar te stellen en beginnende leden krijgen maximale hulp in het opbouwen van een wetenschappelijk bruikbare collectie.

Meer info:

Kristiaan Hoedemakers, Minervastraat 23, 2640 Mortsel,
e-mail: palaeontos@skynet.be
zie website <http://www.palaeontos.be>

Erratum van figuur 2 (blz. 17 van ANTenne 2008/2) van het artikel 'Ponto-Kaspische aasgarnaal *Limnomysis benedeni* Czerniavsky, 1882' verschenen in het vorig nummer.

De correcte figuur vind je hieronder.

Figuur 2: Staartplaat of telson van drie in België voorkomende soorten aasgarnalen:

- Hemimysis anomala* Sars, 1907, Retie, Prinsenvijver: Grote Vijver (16.11.2006).
- Limnomysis benedeni* Czerniavsky, 1882, Retie, Prinsenvijver: Grote Vijver (10.09.2005).
- Neomysis integer* (Leach, 1814), Nieuwpoort, Plassendale Vaart (05.01.1978).

Inhoud

02 Colofon

02 ANKONA-nieuws:

- Verslag van het debat op 9 februari: 'Laagdrempelige inventarisatiecampagnes, zijn ze (wetenschappelijk) zinvol?'
- Infoavond op 21 april in Mol over provinciale prioritaire soorten, de provinciale campagne 'Countdown 2010' en klimaatverandering

05 Actualiteit:

- Het Provinciaal Groendomein 'Hertberg' - het donkergroene hart van Domein de Merode
- Op spinnensafari ...
- Kijk, een kikker! - Hyla-actie tijdens het weekend van 17 en 18 mei
- Enkele handige floradatabanken op het internet

Activiteitenkalender (middenkatern)

13 Natuurstudie

- Nachtzwaluwen in het Mastenbos: een populatie die niet zou mogen bestaan?
- Sieralgen (*Desmidiaceeën*) in de provincie Antwerpen - Oude en nieuwe waarnemingen uit het gebied van de Kleine Nete
- Bruine vuurvlieder, terug van weg geweest in de provincie Antwerpen!

22 In beeld of op ANTenne:

- Verenigingen actief in de paleontologie:
  - Belgische Vereniging voor Paleontologie vzw (BVP)
  - De werkgroep Natuurhistorisch Museum Boekenberg vzw
  - Palaeo Publishing & Library vzw (PPL)